

LA INFLUÈNCIA DE LA NATURA EN CONTEXTOS EDUCATIUS INCLUSIUS

EXPERIÈNCIES AMB JOVES MIGRATS I MEDI AMBIENT

Alumne: Raül Gonzalez Monjo

Grau: Educació Social

Curs: 2020-2021

Tutora: Karina Rivas

“Hi ha un llibre obert sempre per a tots els ulls: la natura”
(Jean-Jacques Rousseau)

*“Seure com menys millor, no creure’s cap pensament
que no hagi nascut a l’aire lliure i en que no hi hagi
hagut moviment lliure”*
(Nietzsche)

RESUM

Els menors estrangers no acompanyats formen part d'un col·lectiu vulnerable, primer per la seva condició d'estrangers, pel fet de ser menors, i per arribar sense cap referent educatiu. D'aquesta manera al ser menors desemparats necessiten protecció, així com propostes educatives que facilitin la seva inclusió a la societat.

El present treball d'investigació, que es concreta a partir d'una revisió bibliogràfica, l'experiència pròpia i veus d'altres professionals, pretén analitzar i comprendre la importància del treball amb la natura en el procés d'aprenentatge i inclusiu dels joves migrants. Així, la investigació es contextualitza en l'educació que reben els joves en els diferents centres de menors on són enviats una vegada arriben al territori, i pren com a punt de partida les necessitats tant objectives com subjectives dels adolescents immigrants.

El disseny d'aquest estudi es configura a partir del paradigma qualitatiu/interpretatiu de tall etnogràfic, així com d'una profunda recerca bibliogràfica dels autors/es més importants en el tema tractat, per finalment presentar els resultats més rellevants en relació al paper que juga la natura en processos inclusius, així com les potencialitats d'aquets per l'aprenentatge dels joves migrants que arriben sols a Catalunya, i que formen part dels centres d'acollida del territori.

Paraules clau: joves migrants, natura, educació, inclusió, atenció socioeducativa

ABSTRACT

Unaccompanied foreign minors form part of a vulnerable group, firstly because of their status as strangers, because they are minors, and because they arrive without any educational reference. Thus, as homeless minors, they need protection, as well as educational proposals to facilitate their inclusion in society.

The present research work, which is based on a literature review, own experience and the views of other professionals, aims to analyze and understand the importance of working with nature in the process of learning and inclusion of young migrants. Thus, the research is contextualized in the education received by the youngsters in the different juvenile centers where they are sent once they arrive in the territory, and takes as a starting point the objective and subjective needs of the immigrant adolescents.

The design of this study is based on the qualitative/interpretative ethnographic paradigm, as well as on a thorough bibliographical research of the most important authors on the subject, to finally present the most relevant results in relation to the role played by nature in inclusive processes, as well as their potential for the learning of young migrants who arrive alone in Catalonia, and who are part of the reception centers of the territory.

Key words: young migrants, nature, education, inclusion, socio-educational attention.

ÍNDEX

1	Introducció	5
2	Preguntes que originen l'estudi	7
3	Justificació	7
4	Plantejament del problema	9
5	Objectius	10
	5.1 Objectius de la recerca	10
	5.2 Preguntes d'investigació	10
6	Marc teòric	10
	6.1 Menors estrangers no acompanyats	11
	6.2 Marc normatiu	12
	6.3 Atenció socioeducativa i educació inclusiva	13
	6.4 Recorregut històric	15
	6.5 El treball amb la natura en contextos educatius actuals	19
	6.6 Importància de la natura en el marc social actual	20
	6.7 Natura i Joves migrats	20
	6.8 Aportació a la societat i a l'ètica professional	22
7	Marc metodològic	24
	7.1 Criteris de recerca i fonts documentals	24
	7.2 Enfocament metodològic	24
	7.3 Planificació de la investigació i recollida de dades	27
	7.4 Estratègia que es farà servir per a l'anàlisi de les dades recollides	30
8	Anàlisis dels resultats i diagnòstic	31
9	Conclusions de la investigació	34
	9.1 Discussió de la investigació respecte als objectius i al marc teòric	34
	9.2 Limitacions	35
	9.3 Propostes de millora	36
10	Referències bibliogràfiques i webgrafia	37
11	Annexos	42

1.- INTRODUCCIÓ

El fenomen de la migració juvenil cada vegada està més present en el nostre dia a dia. En les últimes dues dècades, Europa, i més concretament Espanya, ha rebut un gran nombre de joves estrangers que fugien de la pobresa, de guerres, de conflictes polítics, econòmics, i sobretot, del seu país. Tot això, amb la finalitat de trobar una nova vida, accedir a una educació, treballar, legalitzar la seva documentació, o oferir-li un futur a la seva família.

Aquest creixement de la immigració juvenil ha provocat un replantejament del context socioeducatiu. Fruit d'això, són molts els centres d'emergència, de primera acollida, centres residencials d'acció educativa i altres conceptes de centres, que han obert les seves portes en els darrers anys per acollir a aquests joves que arriben sense referent educatiu.

Aquests menors compten amb perfils i motius migratoris diferents, però el més freqüent és el jove de disset anys que marxa del seu país per escapar de la precarietat socioeconòmica que hi ha. Aquests joves pateixen una situació de risc a causa de que arriben al territori sense referents, desprotegits i en situació d'il·legalitat.

Els joves que arriben a aquests centres, procedents majoritàriament del Marroc, Algèria i països Subsaharians¹, destaquen per arribar al territori amb determinades característiques personals, familiars i socials, que els fan decidir a migrar sols/es, sense la protecció dels seus familiars. Aquí podríem nomenar diferents causes comunes, , tal com diu Hadjab Boudiaf (2011), com accedir a documentació, trobar feina per fer-se càrrec econòmicament de la família, aconseguir un futur, formar-se, o escapar de situacions de vulnerabilitat i risc al seu país.

Habitualment, els joves migrats arriben als centres o als diferents serveis, amb pocs recursos acadèmics, i sovint amb hàbits de conducta trencats.

Aquesta migració a edats tan primerenques, fa que arribin al territori sense referents educatius estables, amb una manca de recursos materials i personals per a dur a terme aquesta nova situació, amb hàbits trencats, i sovint amb una concepció de la rebuda del país d'origen i de les facilitats documentals que tindran, molt allunyades de la realitat, el que pot originar una falta d'integració al país d'origen o al centre.

El nombre de menors estrangers no acompanyats que arriben al nostre territori ha crescut molt en els darrers anys, tal com podem veure en la gràfica, on es mostra el nombre d'arribades a Espanya per comunitats, i on Catalunya, després d'Andalusia, presenta el número més alt, convertint-se en la actualitat en un tema preocupant tant per l'Administració com per a les diferents Institucions Socials, i que es presenta en l'Annex 2². Això en convida a treballar de forma activa per millorar la seva inclusió i el seu sentiment de pertinença.

Els equips educatius treballen amb diferents estratègies d'intervenció i diferents pràctiques socioeducatives, com la formació a l'aula, les sortides cultures, la col·laboració amb el territori, l'esport, els jocs, entre d'altres per facilitar el treball de les diferents necessitats més immediates per a la seva integració com poden ser:

---

¹ Veure Annex 1. Font Unicef i Font Informe "Ni ilegales, ni invisibles" de Unicef España. Detall d'arribades per països.

² Dades de menors estrangers inscrits en el registre per comunitats.

- Necessitats d'assolir habilitats idiomàtiques.
- Necessitat de desenvolupar habilitats socials.
- Necessitat de formació laboral i foment de l'ocupabilitat.
- Necessitat d'assolir habilitats, hàbits i pautes.
- Necessitat d'adaptació a les normes socials.
- Necessitat de treballar la seva quotidianitat.

Aquí recau la importància de portar a terme projectes d'intervenció socioeducativa, per a dotar als joves nouvinguts de les eines necessàries per facilitar la seva integració, i que puguin superar les barreres que troben a la seva arribada, tot i que ja són moltes les iniciatives que treballen aquestes necessitats, com podria ser trencar la barrera idiomàtica, establir sinergies amb el territori, crear pautes i hàbits, i promocionar actituds i valors entre d'altres.

Però concretarem ens centrarem en la importància de portar a terme propostes educatives centrades en la natura amb joves nouvinguts, i en quin punt poden ser necessàries per al dia a dia en els centres, en termes d'inclusió. A continuació podem veure algunes definicions de la natura per diferents autors que destaquen les potencialitats que té la natura, com Friedrich Nietzsche quan diu "el que ens trobem tan a gust en plena natura prové de que aquesta no té opció sobre nosaltres", o Rembrandt "escull només una mestra: la naturalesa", o Gary Snyder quan expressa que "la natura no és un lloc per visitar, és una llar".

Aquestes definicions ajuden a reforçar la importància que té la natura i ens obre la porta dels descobriments dels seus múltiples beneficis.

Així que aquest projecte d'investigació parteix de treballar totes aquestes necessitats, les actituds, el foment de valors i conductes, així com hàbits saludables amb els menors estrangers no acompanyats que arriben al nostre territori i que són reubicats a centres de menors, fent servir la natura i el medi obert com a eina educativa i socioeducativa, per establir si això pot aportar una millora en la seva inclusió a la societat.

A poc a poc la visió de centre tancat, estil CREI (centre residencial d'educació intensiva), va deixant costat per centres més oberts, allunyats de les grans ciutats, i és aquí on s'obre una nova via d'aprenentatge, de vinculació i de treball comunitari: treballar la natura.

Treballar en educació ambiental, suposa posar en pràctica un aprenentatge actiu i cooperatiu que es basa, majoritàriament, en la resolució planificada de problemes, mostrant-se com una eina eficaç del desenvolupament d'actituds i valors. A més a més, serveix per assolir uns comportaments i actituds, per millorar la conservació i l'entorn, mitjançant la utilització sostenible dels recursos naturals i ambientals.

Així, l'entorn es presenta com un element clau en l'aprenentatge i convivència de les persones, i també per generar hàbits saludables, fonamental per aquests joves. Això fa que s'apregui mitjançant les experiències viscudes amb el seu entorn natural i rural, fomentant la salut, l'aprenentatge, aptituds, i la millora de l'entorn.

A més, la transformació del territori cap a la construcció massiva d'edificis, carreteres, infraestructures, fa necessari, tal com expressa el llibre de Carbonell (2016), de l'Institut Lincoln, continuar treballant contextos ambientals, potenciant els seus valors a les ciutats.

D'aquesta manera, l'abast d'aquest treball pretén investigar si treballar la natura, amb menors estrangers nouvinguts, representa un punt de referència orientador de les dinàmiques educatives, i aquesta pot afavorir l'establiment de sinergies comunitàries per treballar i

millorar la inclusió dels joves migrats. L'objectiu del treball, és descobrir si el treball amb la natura pot contribuir a aquesta inclusió dels joves migrats que resideixen en centres d'acollida.

Així, el treball anirà destinat a esbrinar la importància que té la natura, el treball amb la natura i el medi obert, amb els joves migrats sols, i com aquesta influeix en la socialització i en la inclusió d'aquests menors i com és necessari un apropament a aquesta per part dels joves, però també de l'equip d'educadors i educadores socials. Per dur a terme aquesta investigació treballarem primer el context amb el qual es treballa, els antecedents sobre el tema, el plantejament del problema, la importància de natura i el marc normatiu.

2.- PREGUNTES QUE ORIGINEN L'ESTUDI

Estem davant d'un treball de recerca que tindrà com a punt de referència la natura i els joves migrats, i que pretén donar resposta a les següents qüestions:

- Quins beneficis pot aportar treballar la natura en les intervencions socioeducatives?
- Quin lloc ocupa la natura en les pràctiques educatives actuals?
- Què representa treballar la natura en contextos inclusius amb joves migrats?

3.- JUSTIFICACIÓ

La població juvenil i més concretament els menors estrangers no acompanyats, són un dels grups socials que més risc d'exclusió social presenten. A les dificultats que ja pot arribar a presentar qualsevol jove, a aquests menors estrangers, li hem d'afegir altres que es deriven del seu procés migratori, com el desconeixement de l'idioma del país d'acollida, la manca d'integració entre iguals i la creació de vincles afectius, alta desprotecció, manca de referents familiars, manca d'habilitats socials, i una sovint limitada formació acadèmica.

Aquests joves nouvinguts al territori tenen el dret d'accedir als mateixos serveis i recursos que la resta de joves, sempre tenint en compte la seva situació documental, la qual pot arribar a limitar l'entrada a un recurs o servei.

Lafuente (2009), fa referència a què aquesta manca d'integració dels menors pot afavorir a l'aparició de comportaments disruptius, violents, a consum de tòxics, a tenir conflictes amb altres joves o equip educatiu, a cometre actes vandàlics, entre altres actituds.

El treball en la natura, i seguint la recerca plantejada, podria formar part d'aquestes pràctiques socioeducatives, per treballar amb els joves migrats, i establir-se com una dinàmica que permeti als joves estrangers no acompanyats a afavorir la seva inclusió al territori, així com treballar de manera positiva hàbits, valors, així com processos lectius.

D'aquí s'extreu la importància de treballar l'afectivitat, així com la integració dels menors al centre, a la comunitat i a l'entorn, amb activitats que incloguin les seves necessitats i desitjos, i

que aquestes siguin, en un entorn d'aprenentatge tranquil, i reconeguts per ells/es. També serà important desenvolupar programes específics, és a dir, actuacions individualitzades, per a treballar i atendre les necessitats que presenten els joves que s'atenen als diferents centres, com podrien ser consums, problemes conductuals, depressió, entre d'altres.

Un dels motius de la realització d'aquest treball serà definir què pot aportar treballar amb la natura a la inclusió dels joves estrangers migrats que arriben sense referents educatius al territori.

Això també suposa un repte per als professionals, ja que portar a terme pràctiques educatives entorn a la natura, requereix nous coneixements, noves estratègies i noves eines. Part de l'encàrrec dels educadors i les educadores socials és adaptar-se a les necessitats del col·lectiu amb el que es treballa i aportar amb les seves intervencions un benefici. Així mitjançant aquesta investigació esbrinarem si aquestes noves pràctiques educatives, poden ser incloses als diferents centres de menors, aportant a aquests nous recursos i valors.

A causa del meu bagatge professional, he pogut comprovar de primera mà, els beneficis que aporta treballar la natura i en entorns naturals (com per exemple amb la realització d'un hort), a la socialització i inclusió dels joves als centres de menors, així com a l'adquisició d'eines i valors. Actualment fa més de dos anys que treballa amb el col·lectiu de menors no acompanyats, i durant la meva trajectòria laboral, he après a identificar actuacions i intervencions per a millorar la inclusió dels joves amb els quals treballa.

De fet, el servei en el qual he treballat tot aquest temps, va néixer a Barcelona, concretament al barri de l'Eixample, amb seixanta joves. A causa dels successos disruptius ens vam allunyar de Barcelona, a una ciutat més petita. Tot i el canvi, encara continuaven els incidents a causa de la proximitat a la ciutat. El canvi definitiu va ser portar el centre a la muntanya, a un poble de mil habitants (Sant Iscle de Vallalta), a més d'una hora de Barcelona, i envoltats de natura. Cal dir que al principi el canvi va ser difícil, però en l'actualitat, tant les propostes educatives, com les sinergies amb l'entorn i sobretot l'actitud dels joves ha millorat molt, i personalment crec que es gràcies a la ubicació del centre i amb el ventall de propostes que ens dona la natura i l'espai.

Paral·lelament al meu bagatge professional, el tema a estudiar també m'interessa en l'àmbit personal, ja que vull seguir treballant en un futur la natura com a transmissora de pautes, normes, valors i aprenentatges.

Així, un altre factor per a portar a terme aquesta investigació, és continuar creixent en fonaments teòrics i reflexions sobre aquesta línia, incorporant nous coneixements per portar després a la pràctica al meu centre de treball, i poder portar a terme propostes educatives en aquesta línia. Actualment estic cursant un postgrau d'acompanyament i comprensió del malestar dels joves migrats, i crec que aquest treball em pot servir com un primer pas, per apropar-me als joves migrats amb propostes socioeducatives amb la natura com a protagonista, ja que és un tema que em resulta molt interessant i necessari.

4.- PLANTEJAMENT DEL PROBLEMA

Aquest treball de final de grau vol donar resposta a la importància que té treballar la natura amb joves estrangers migrats sols, i si aquesta pot ajudar a afavorir la integració tant al centre com a la comunitat d'aquests joves.

Com hem pogut comprovar en apartats anteriors, el fenomen de joves migrats augmenta cada any, i això suposa una realitat que hem d'abordar amb propostes educatives i socioeducatives que ajudin a fomentar la inclusió dels joves que arriben al territori.

Padrosa, A. (2015), destaca que és a partir del 1997 quan es comença a notar de forma significativa l'arribada del nombre de nouvinguts a Catalunya, Madrid i Andalusia, i no ha parat d'ascendir fins al dia d'avui.

Segons Bravo, A. i Santos-González, I. (2017), els menors arriben majoritàriament del Marroc, Algèria, i Europa de l'Est, tot i que la tendència en els darrers anys també inclou a joves de països subsaharians.

Així, aquesta investigació vol donar resposta a si la natura, treballar la naturalesa als diferents centres de menors, pot ajuda als joves nouvinguts en el seu dia a dia, en la transmissió de valors, en l'adquisició d'aprenentatges i normes, però sobretot en la seva inclusió positiva en la societat. Aquest treball amb la natura resulta imprescindible per dotar de continguts les propostes que es porten a terme actualment als centres, amb l'objectiu de connectar als joves amb la comunitat, ja que això només s'origina en un percentatge petit dels joves. Aquí és on recau la importància del treball amb la natura, de dotar de possibilitats inclusives al màxim de joves possibles.

D'aquesta manera si ens centrem en l'actualitat, encara avui dia existeix un gran desconeixement del potencial de la natura amb projectes socioeducatius, i no s'està aprofitant el seu potencial socialitzador. També hi ha una manca de formació per part dels professionals, el que fa que no s'aprofitin i es creïn experiències al voltant del medi, i que no es tingui en compte la natura per ajudar en la resolució de conflictes o en la transmissió educativa.

És cert que de mica a mica es comença a treballar la natura amb centres d'educació ordinària, per exemple mitjançant l'horticultura, però encara crec que hem d'obrir més aquest aprenentatge "natural" dels joves. Les diferents experiències viscudes ens mostren que molts dels joves que arriben a Catalunya, vénen de contextos rurals, on la natura i els espais oberts són les protagonistes en el seu dia a dia.

Aquesta investigació anirà orientada a abordar la perspectiva del treball amb la natura amb els joves migrats sols, a causa d'això, encara ens queda un gran recorregut d'aprofitament del medi, que pot arribar a ser molt beneficiós per als joves.

L'objectiu serà investigar sobre els beneficis que pot tenir la natura tant en l'àmbit personal, com en la inclusió dels joves migrats, i com aquesta pot influenciar en la seva estada al centre.

5.- OBJECTIUS

5.1.- Objectius de la recerca

Objectiu general

- Analitzar i conèixer la importància que té el treball amb la natura i amb el medi ambient en els processos educatius inclusius amb els joves migrats sols que resideixen als centres educatius.

Objectius específics

- Comprendre les necessitats així com el procés migratori dels menors estrangers no acompanyats.
- Estudiar i analitzar el recorregut històric en relació als beneficis del treball amb la natura, així com les eines que pot aportar aquesta en contextos educatius amb joves migrats.
- Analitzar i valorar els efectes de la natura en l'educació dels menors no acompanyats.
- Abordar sobre la incidència que pot tenir la natura en contextos inclusius.

5.2.- Preguntes d'investigació

Les preguntes d'investigació que orientaran aquesta investigació són les següents:

- 1.- Ens pot aportar l'estudi del recorregut històric sobre les practiques educatives al voltant de la natura, línies de treball per les pràctiques educatives actuals?
- 2.- Pot ajudar el treball amb la natura a la inclusió social dels menors migrats no acompanyats?
- 3.- Pot arribar a generar oportunitats als joves migrats?
- 4.- El treball amb la natura podria tenir importància dins de les pràctiques educatives actuals?

6.- MARC TEÒRIC

En aquest apartat farem un recorregut per definit els conceptes més importants, com contextualitzar el col·lectiu de joves, així com el treball amb la natura, que es presenten claus en la investigació, així com a la població que va dirigida. També ens aturarem en les seves necessitat i en la seva inclusió. Més tard, ens endinsarem en com s'ha treballat la natura, i quina influència i importància ha tingut en l'educació del joves en èpoques anterior, fent servir la recerca bibliogràfica de diferents autors i autores. Finalment acabarem vinculant la natura, amb els joves i l'aportació d'aquesta a la societat.

6.1.- Menors estrangers no acompanyats

Aquesta investigació anirà focalitzada a esbrinar com pot arribar a influenciar treballar amb la natura amb els menors estrangers no acompanyats, tot fixant-nos en la trajectòria amb el treball educatiu i socioeducatiu amb la natura.

D'ençà que aquest fenomen va aparèixer tant a Catalunya en particular, com a Espanya en general, han sigut moltes les definicions i nomenclatures que s'han fet servir per definir al col·lectiu objecte d'aquest estudi bibliogràfic.

Inicialment se'ls anomenava nens de carrer o menors sense sostre, però l'administració pública va preferir fer servir la nomenclatura de menors estrangers desemparats, referint-se que arribaven al territori sense cap referent educatiu.

Suárez, L. (2006), fa una definició d'aquests menor migrats i diu:

"[...] els menors que viatgen per si mateixos de forma autònoma o com a part d'una migració familiar, menors que es reagrupen amb la seva família amb destí, o aquells que tenint com a referència vital uns pares emigrants, s'han quedat a càrrec de familiars en el lloc d'origen [...]. Sabem bé que el concepte immigrant es refereix a aquelles persones que s'han establert en un país diferent del de la seva socialització original, amb l'objectiu de trobar un treball i millorar la seva vida".

Més tard, i una vegada el fenomen va arribar al seu punt més àlgid, es va completar la definició incloent el "no acompanyats". Aquesta definició inclou un patró migratori nou, diferent del dels adults.

D'aquesta manera i segons Quiroga, V, Alonso, A. i Armengol, C., la definició es completa de la següent manera:

"Els nens i adolescents menors de divuit anys que emigren fora del país d'origen sols i/o separats, d'ambdós pares o tutor legal o persona que per llei o costum els tingués a càrrec seu; o acompanyats d'alguna persona de la família extensa o persona al qual el tutor legal hi ha encarregat per llei o costum del país, i que per alguna circumstància acaben sols o no són atesos adequadament, o bé sorgeix algun dubte sobre la relació entre el menor i l'adult. Tots, com a infants, són nens separats i amb dret a rebre protecció internacional sota una àmplia gamma d'instruments internacionals i regionals. Els menors accedeixen al territori europeu sol·licitant asil o de forma irregular. [...] Molts d'aquests menors han viscut experiències terribles i han sobreviscut a circumstàncies d'extrema duresa." (2005, p.32).

Per finalitzar amb les definicions de "menor no acompanyat" repassarem la que es troba descrita en la Resolució (97/C 221/03) del Consell d'Europa del 26 de juny de 1997, que diu que *"els menors de divuit anys, nacionals de països tercers, que arriben a territori espanyol sense ser acompanyats d'un adult responsable d'ells, sigui legalment o amb conformement als usos i costums, en tant no es troben efectivament sota la cura d'un adult responsable."*

Al llarg de la història podem trobar altres definicions on s'inclouria la paraula "indocumentats" o "immigrant".

Cal dir que diferents nomenclatures i definicions han perjudicat i estigmatitzat a un col·lectiu de joves en risc.

6.1.1.- Característiques dels menors estrangers no acompanyats

Suárez, L. (2006), ens fa una aproximació a la realitat dels joves que migren i ens diu que normalment són nois d'entre 15 i 17 anys, majoritàriament residents a ciutats frontereres del Marroc, i molt sovint de zones rurals. Aquests joves arriben amb un nivell educatiu baix, i són fills de famílies amb pocs recursos econòmics. Els joves que migren normalment són els que tenen més risc d'acabar al carrer, amb greus problemes de consum i amb un alt risc de vulnerabilitat.

Però no tots els joves que migren compleixen amb aquesta definició, també n'hi ha de joves que tenen l'encàrrec de cuidador (de la família), i efectuen el procés migratori per dotar a la seva família d'una estabilitat i/o oportunitats.

D'aquesta forma els joves migrats sols, arriben als centres, o als diferents recursos, amb necessitats socials, psicològiques, formatives, familiars, amb hàbits trencats, amb conductes disruptives i a vegades amb consums de tòxics. Aquestes necessitats individuals i grupals s'han de treballar, mitjançant intervencions educatives, des del primer moment per garantir el benestar del menor.

6.2.- Marc normatiu

En aquest apartat s'exposen els instruments legals, els quals estableixen drets i deures pels subjectes protagonistes de l'estudi.

- D'acord amb l'article 111 de la Llei 14/2010, els centres d'acolliment han d'exercir l'atenció immediata i transitòria dels infants i els adolescents desemparats, mentre s'analitza la problemàtica i es determina, si escau, la mesura de protecció més adequada.

- D'acord amb l'article 7.1c del Decret 113/2006, del 25 d'abril, de constitució del Consorci de Serveis Socials, una de les funcions que té assignades el CSS, entre d'altres, és programar prestar i gestionar els serveis socials d'atenció especialitzada d'abast superior, que impliquen funcions de valoració, diagnòstic, tractament, suport o rehabilitació, corresponents al tercer nivell definit en l'article 11.c) del Decret legislatiu 17/1994, del 16 de novembre. És en aquest àmbit que el Consorci de Serveis Socials compleix les tasques d'organització, gestió i funcionament general dels Centres Residencials d'Acció Educativa i dels Centres d'Acolliment en el seu àmbit territorial.

A nivell més específic, l'encàrrec dels Centres d'Acolliment són:

- Prestar protecció al menor, proporcionant allotjament, manutenció, detecció de necessitat mèdiques i de salut, atenció psicològica si escau, informació, comunicació amb els seus familiars, protecció institucional i suport jurídic.
- Assumpció de la guarda i atenció del menor i exercici de les funcions inherents a aquesta un cop posats a disposició de la DGAIA (Direcció General d'Adolescència i Infància).
- Anàlisi del projecte migratori i de vida de la persona atesa.
- Realització de la valoració i l'orientació cap als altres serveis comunitaris o del sistema de protecció.
- Seguit per part de l'equip tècnic del centre.

- Atenció, planificació i execució de propostes educatives per part de l'equip educatiu del centre.
- Planificació d'accions destinades a cobrir les necessitats físiques, cognitives, emocionals, socials i educatives que puguin tenir els joves migrants.

En l'àmbit de les necessitats específiques i seguint el que en diu Bravo, Santos i del Valle (2010), les necessitats educatives derivades de la condició que tenen els joves i que s'han de treballar en els centres són:

- Formació educativa
- Formació ocupacional
- Inserció laboral
- Aprenentatge de l'idioma
- Coneixement cultural
- Adquisició d'habilitats socials i d'autonomia
- Tractament de problemes psicològics i psiquiàtrics
- Abordar problemes que es puguin derivar del consum de tòxics
- Gestió de documentació
- Integració social en la comunitat

Amb totes aquestes dades i necessitats, es fa imprescindible orientar les pràctiques educatives cap a la millora dels joves, i més concretament cap a la seva inclusió, al centre, a la comunitat com a la societat degut a la quantitat de beneficis que pot aportar a cadascuna de les necessitats educatives descrites, així com la facilitació en l'adquisició d'hàbits i valors.

A Espanya, des de la creació de la LOGSE en 1990, el sistema educatiu s'ha fet ressò de la inquietud social i de la necessitat d'una educació a favor del respecte i de l'aprenentatge del mediambiental.

Aquesta normativa recull la importància d'incloure el medi ambient, la natura, en l'educació, i que aquesta tingui pes en les accions educatives que s'imparteixin. Així també recull la importància de respectar-la, cuidar-la i tenir-la present en l'adquisició d'aprenentatges.

6.3.- Atenció socioeducativa i educació inclusiva

En aquest apartat definirem dos conceptes importants a l'hora de treballar amb el col·lectiu protagonista de l'estudi, a causa del fet de que es presenten clau per la disrupció de normes i pautes que presenten, i perquè el treball amb la natura pot afavorir el seu aprenentatge.

6.3.1.- Atenció socioeducativa

L'atenció socioeducativa implica el treball educatiu amb els infants i adolescents des de:

- La seva individualitat, tenint en compte les seves pròpies relacions, experiències, necessitats i el seu projecte de futur.
- El respecte als seus drets.
- La cobertura de les seves necessitats bàsiques, tant les que es refereixen a les condicions de seguretat, com les d'alimentació, higiene, entre d'altres...
- La seva educació i atenció de necessitats tant individuals com grupals.

- La recerca i ús de recursos comunitaris.
- L'accés a oportunitats de futur.
- La preparació i formació laboral.
- El seguiment del seu estat físic i de salut, així com el treball per la seva prevenció.
- Facilitació de patrons per a la vida quotidiana.
- Establir propostes educatives que s'adeqüin i millorin la seva inclusió.

L'objectiu de l'atenció socioeducativa és eliminar factors de risc que poden fer créixer la vulnerabilitat, el risc social i la desigualtat entre joves.

Tenint en compte això, la finalitat d'aquesta recerca serà esbrinar si treballar la natura es pot establir com una pràctica, com una acció socioeducativa que s'instauri als centres on els joves migrats sols resideixen, pel fet que aquesta atenció socioeducativa els prepara i forma per al futur social i laboral, i així, els beneficis del treball amb la natura també radica amb els mateixos principis que busca l'atenció socioeducativa. D'aquesta forma l'objectiu es crear un vincle entre l'acció educativa i els beneficis que pot aportar la natura amb projectes centrats en la inserció a la comunitat, com per exemple la restauració d'espais verds, parc o jardins.

6.3.2.- Educació inclusiva

Començarem primer per definir segons Opertti, el concepte d'inclusió social.

"La inclusió és, doncs, un procés d'abordatge i resposta a la diversitat a través de la seva participació en el procés d'aprenentatge, cosa que permet la reducció de l'exclusió dins i des del sistema educatiu."(2008 p.30).

Fruit d'aquesta definició, l'educació inclusiva pretén dotar d'unes bones accions educatives, d'unes bones praxis a totes les persones, sense distinció, i afavorir el seu desenvolupament, així com la cohesió de tots els membres d'aquesta comunitat educativa. Es tracta de crear un model d'educació per a tothom, implantant pràctiques que incloguin els aspectes més formals i més quotidians.

Els principis fonamentals que subjauen en l'educació inclusiva³ son:

1. Respecte dels Drets Humans, tenint en compte valors i principis.
2. Tenir en compte a tots els membres de la comunitat per igual, i afavorir el seu desenvolupament.
3. Tenir en compte la diversitat dels membres de la comunitat educativa, ja que es tracta d'un fet valuós del qual en podem aprofitar.
4. Buscar l'equitat en els membres de la comunitat educativa.
5. Dirigir l'atenció educativa a millorar l'aprenentatge de tots, adaptant-se a les característiques individuals.
6. Compartir un entorn educatiu sa i enriquidor que afavoreixi la cohesió grupal.

Així, segons la UNESCO, a l'Informe de Seguiment de l'Educació en el Món 2019, cal invertir en l'educació dels joves migrats, ja que permetrà impulsar el desenvolupament i el creixement d'aquests. A més, s'ha de garantir el dret que tenen aquests joves a disposar d'una educació de qualitat potenciant el factor inclusiu. Així, l'educació és la clau de la integració i de la cohesió.

³ Extret de la memòria del servei SPE Meraki 2020

D'aquesta forma, es vol comprovar si el treball amb la natura pot resultar beneficiosa o pot proporcionar una millora a l'hora de treballar la inclusió dels joves migrants sols, és a dir, a l'hora per exemple tenir-los en compte per igual o a millorar l'aprenentatge.

Per finalitzar, i tal com indica la LOMCE: "L'educació ha d'anar encaminada a la equitat, que garanteixi la igualtat d'oportunitats per al ple desenvolupament personal mitjançant l'educació, la inclusió educativa, la igualtat de drets i oportunitats que ajudin a superar qualsevol discriminació i l'accessibilitat universal a l'educació, i que actuï com a element compensador de desigualtats personals, culturals, econòmiques i socials, amb especial atenció a les que es deriven de qualsevol mena de discapacitat" (LOMCE, 2013, BOE 295, p.11; modificació de LOE 2/2006).

Així, "l'educació inclusiva es pot resumir en les transformacions de l'educació regular i de les institucions educatives perquè siguin capaces de donar una resposta equitativa i de qualitat a la diversitat" (Parra, 2011).

I aquí recau la importància del treball d'investigació, en treballar i buscar alternatives, com podria ser la natura, per potenciar i afavorir la integració dels joves migrants sols. Com aquesta pot ajudar a desenvolupar eines, a la transmissió d'aprenentatges i a la socialització comunitària dels joves migrants sols i sempre tenint em compte les evidències treballades, com la necessària inversió en educació que proposa la UNESCO, o l'equitat que proposa la LOMCE.

6.4.- Recorregut històric

Una vegada establerts els conceptes entorn del col·lectiu al que anirà destinada la investigació, hem de començar a treballar que es va fer anys enrere respecte al tema, i com s'ha treballat aquest, per poder després establir línies de treball en el present. És a dir, entendre el passat, per treballar el present. Així, entendre el passat és molt important i necessari, ja que som hereus de les propostes que es van dur a terme, i ens han de servir per orientar-nos i millorar-les en el present.

Des dels principis de la humanitat, l'ésser humà sempre ha estat en contacte amb la natura, i aquesta s'ha presentat com l'eix principal de la seva existència.

La natura sempre ha estat lligada a la vida, i han sigut molts els autors i autores que han basat els seus estudis en la natura i en la seva influència com a eix transformador i com un element a tenir en compte en les pràctiques educatives i socioeducatives.

El recorregut per aquesta visió de la natura com a proposta educativa comença amb Comenio, un autor que va saber trobar el potencial de la natura. El nen/a de Comenio es reafirma en el seu accionar amb la natura, la qual li ofereix elements per indagar, experimentar, descobrir i expressar-se.

L'autor percep el desenvolupament natural del nen/a en contacte permanent amb el món que l'envolta. Això és important per a una pràctica pedagògica amb transversalitat amb el medi ambient, ja que una de la seva finalitat és: "millorar les relacions ecològiques, incloses les de l'home amb la natura i les dels homes amb si mateixos" (Novo, 2006).

Un altre autor que ha inspirat a molts altres, i que es caracteritza per tenir un pensament de la natura com a benefactora, educadora de l'ésser humà i amb poder rehabilitador. Parlem de

Jean-Jacques Rousseau, fidel representant del naturalisme pedagògic, entès com un poderós principi que va servir de fonament de la Nova Escola o Activa i que dóna una alta alternativa a l'escola tradicional.

Rousseau (1976), manifesta que la natura té un paper fonamental en la formació del ésser humà. Així, l'autor, manifesta que la natura educa, regenera i cura, i pren aquesta com a guia i model per a les seves propostes educatives, que busquen fer servir la natura, i el aire lliure per a enfortir i curar a l'individu.

D'aquesta manera l'autor defensa que els nens/es han de passar més temps a l'aire lliure, "amb menys llibres i més lliçons en la natura" (Rousseau, 1976, p.111). D'aquesta forma, també defensa els beneficis que té la natura en la salut.

Tal com comenta Quintana (2010), Rousseau va fer de la naturalesa el concepte fonamental de les seves teories. En aquestes comenta que "l'estat de naturalesa", és l'estat en el qual tots els homes són lliures, iguals i solidaris. Així, l'ideal humà, és l'estat de la naturalesa, i l'educació ha d'ajudar als homes a apropar-se a aquest ideal de vida.

Per Rousseau, la naturalesa no només és sàvia i bona, també és conscient. Amb això podem veure el compromís tant antropològic com pedagògic de la natura i com, segons l'autor, l'educació no pot desobeir la normativa emanada per la natura. Així, la clau està en centrar el procés educatiu en l'aprenentatge, no en l'ensenyament, tenint en compte un procés natural, per aprendre de l'experiència.

Continuem el nostre recorregut bibliogràfic amb un autor que va fomentar l'estudi de la natura, observant el creixement i l'evolució de tots els éssers per a desenvolupar sentiments de bellesa. Estem parlant de Fröebel.

Fröebel, va ser el creador dels jardins infantils i fidel defensor del valor educatiu del joc. D'aquesta manera, els principis Fröebelians, defensa la natura com a medi d'aprenentatge, la família, l'ensenyament actiu, la importància del joc i que tots els medis en facin servir amb una finalitat educativa.

Concretament, Fröebel (1989) mantenia que, *"el marc idoni per al desenvolupament del nen és la mateixa natura a la qual el nen està indistintament referit i vinculat, ja que és el seu medi (p.191-192).*

L'autor apostava per espais oberts davant dels tancats. En les lleis naturals són les que Fröebel fonamentarà la seva metodologia.

Així, el pedagog alemany Friedrich Fröebel, citat per Gracia Navarro (1879), defensor de l'aprenentatge mitjançant el joc i l'experiència, sosté que el desenvolupament del nen/a i el contacte amb la natura, haurien d'anar lligats.

La natura ho és tot per a Nietzsche, i fora d'aquesta no existeix res, tal com comenta Pérez-Estévez (2006). Aquest autor segueix la línia pedagògica dels anteriors ens presenta la seva obra entorn al binomi natura-cultura. Fruit d'aquest binomi, també treballa des de l'empatia amb els animals, així com pel seu patiment, i la reivindicació del cos.

Un altre autor que va treballar propostes educatives al voltant de la natura, i que va ser influenciat per Rousseau va ser Pestalozzi.

Pestalozzi, citat per Garcia (2013), va proposar mètodes d'ensenyament pràctics i flexibles amb una profunda fe en els valors humans, on va defensar una educació que sent acord amb la natura, sigues respectuosa de la llibertat i la responsabilitat de cada persona.

En aquest sentit Pestalozzi va treballar en educar a les classes socials més desfavorides i el seu nom està relacionat amb els moviments de reforma de l'educació del segle XIX.

Pestalozzi va afirmar que "la vida és la que educa i per consegüent, l'educador haurà de tractar de trobar al seu voltant els temes de les seves lliçons" (1987, p.57). Així, Pestalozzi recomana ensenyar allò que desperti un interès en l'estudiant, atenent al seu nivell de desenvolupament. L'autor es centra en proporcionar en el seu ensenyament tenir contacte amb les coses, amb la natura, guardant fidelitat a l'ensenyament proposat per Rousseau.

D'aquesta manera percep la natura com a sàvia i provident i la defineix com "l'ànima del món" tal com expressa Quintana Cabanas (2007).

Una vegada revisats els antecedents del que ara podríem dir treball a la natura, de la nostra investigació, es presenta rellevant parlar de l'Escola Nova per la seva vinculació amb el treball a l'aire lliure. Aquesta va néixer en Europa i en els Estats Units a finals dels S. XIX i principis del S. XX. Va estar pensada com un instrument de pau, per a formar en solidaritat i en cooperació. L'Escola Nova es replanteja formes tradicionals d'ensenyament, tenint en compte mecanismes per aprendre, i no només la preocupació per ensenyar.

Decroly i Montessori tenen molt a veure amb aquest moviment, ja que en els dos autors existeix una concepció vitalista tenint en compte que el bé suprem és la vida, i el seu ple desenvolupament.

D'aquesta manera, els principis pedagògics de l'Escola Nova es centren en la individualització, la socialització, la globalització de l'ensenyament i l'autoeducació. Així, aquesta ha de ser vitalista i ha de fomentar que els alumnes aprenguin per a la vida.

Bona part d'aquestes escoles, i seguint amb la seva metodologia, estaven situades en el camp, en el medi natural del nen/a, i estava organitzada en treballs manuals, com la jardineria, la cura dels animals i altres activitats a l'aire lliure. Per tant, la visió d'aquesta nova escola es centrava en el fet que l'ensenyament s'ha de basar en fets i en l'experiència, i en què la teoria sempre ha de venir després de la pràctica.

Decroly, es presenta important en la recerca bibliogràfica per desenvolupar la importància de la natura en contextos educatius. L'autor va dedicar tota la seva vida a observar i experimentar sobre l'aprenentatge natural dels nens/es. Això es reflectia en tres fases d'aprenentatge: sentir, pensar i expressar.

Així, la proposta pedagògica Decroliana es centrava a expressar que la vida natural i social era per a ell l'educadora per excel·lència, considerant necessari que l'escola de la vida estigués present. La seva metodologia consistia en no extreure a l'alumne de món real i no estudiar les unitats temàtiques per parcel·les.

D'aquesta manera Decroly potencia el donar-li importància a la natura, a les coses de la vida quotidiana, dins de les seves propostes educatives. Per això, proposava, fer servir les coses que tenim en el nostre dia a dia, en l'exterior, i considerar als infants i joves com protagonistes del seu propi aprenentatge.

Una altra autora que va treballar l'educació mitjançant la natura, i que està molt relacionada amb l'Escola Nova, va ser Maria Montessori. Per a Montessori cal viure amb la natura, no només conèixer-la. Així les seves pràctiques educatives promouen les activitats a l'aire lliure, amb la natura com a protagonista del programa escolar, adaptant experiències a cada etapa del desenvolupament. La natura, segons l'autora, ofereix l'oportunitat de desenvolupar habilitats d'aprenentatge, així com competències per a un futur. A banda d'això, l'autora comenta que la natura proporciona una experiència de llibertat i de responsabilitat, així com potencia la creativitat i la iniciativa.

Per a l'autora, l'ambient per a fomentar l'auto-aprenentatge de nen/a s'ha d'organitzar tenint en compte principis de simplicitat, bellesa i ordre. Seran espais oberts, lluminosos on s'inclouin plantes, art, música i llibres, i on es pugui treballar a terra.

Dewey també va ser un impulsor de l'escola nova. Segons l'autor l'educació no es prepara-se per viure en societat, sinó que l'educació és la mateixa vida, tal i com s'indica a la web Procolped Madrid. L'autor defensava una corrent educativa on es mostrava una educació basada en l'experimentació i la reflexió, però sobretot en la participació activa de l'alumne.

Altres autors com Tolstoi, també van defensar el treball amb la natura, en contra del foment de les ciutats. Tolstoi també influenciat pel naturalisme de Rousseau, defensa tres pilars fonamentals, llibertat, cultura i escola, i destaca que el nen/a hauria de trobar la motivació per estudiar mitjançant una pràctica lliure, i poder arribar a aprendre de manera autònoma. La seva obra està carregada d'un gran valor humanista.

Són molts els paral·lelismes que hem heretat d'aquelles èpoques, i dels autors i de les seves metodologies, com l'aprenentatge intuïtiu i autònom, el foment d'espais lliures per dur a terme activitats, l'ús de la natura com a medi d'aprenentatge i habilitats, la importància de la vida quotidiana, els treballs a la natura, l'ensenyament pràctic i flexible, la reivindicació del cos, l'experimentació, el procés natural d'aprenentatge, la relació entre la natura i la salut, o el canvi en el paradigma educatiu, entre d'altres.

D'aquesta manera la societat actual exigeix un canvi de model d'aprenentatge, i que aquesta estigui marcada per l'autonomia, fomentant la independència, la creativitat dels alumnes i el treball en medi obert.

Podem veure, després d'analitzar la informació recavada, la importància d'educar en la natura, i es demostra en els següents dos punts:

El primer, la importància i la necessitat d'educar en matèria ambiental per conscienciar de la problemàtica ambiental actual. Per aquest motiu aquesta conscienciació obrirà el camí a un compromís de protecció del medi ambient.

Davis, Rea y Waite (2006), suggereixen que passar temps a l'aire lliure, gaudir i cuidar la natura genera en els joves respecte cap a la natura i es fomenta la sensibilitat en el medi natural. Això pot comportar decisions basades en la conservació de la natura en un futur. Cada vegada es presenta més necessari aquest apropament a la natura per part dels menors. D'aquesta manera existeixen estudis que exposen que realitzar activitats a l'aire lliure, al medi natural redueixen les emocions negatives (Bowler, Buyung-Ali, Knight y Pullin, 2010). També podem veure estudis com els que fa Muñoz (2009), on explica que realitzar activitats a o amb la natura portar a aportar beneficis per la salut.

El segon, la necessitat de dur a terme activitats relacionades amb la natura, per establir connexions amb el seu nou entorn. Part dels joves que arriben als centres d'emergència del nostre territori vénen de contextos rurals. Amb les diferents activitats que es portin a terme al centre podem treballar aspectes tan importants per als joves com l'idioma, valors, hàbits, vida quotidiana, establir un bon vincle amb la resta d'usuaris i equip educatiu, així com mitjançant un treball sociocultural, apropar-los a la comunitat per establir nexes, treballant el sentiment de pertinença, per aconseguir d'aquesta forma una adient inclusió dels joves.

Però que vol dir treballar amb la natura en l'actualitat?. Quins beneficis ens pot aportar?. A continuació intentarem resoldre aquesta pregunta així com que significa incloure la natura en processos educatius.

6.5.- El treball amb la natura en contextos educatius actuals

El descobriment del medi natural es presenta important en edats primerenques, ja que aquest ofereix un entorn agradable que permet experimentar, interactuar i conèixer de forma autònoma.

Aquesta interacció amb la natura ha de continuar al llarg de la vida, ja que aquesta sent aquesta afavoreix el desenvolupament intel·lectual i cognitiu, estimula els sentits, i fomenta la salut.

D'aquesta manera, el treball a la natura, tal com explica la psicòloga i directora del centre d'innovació educativa "Huerto Alegre", Mari Luz Diaz, el contacte amb la natura no pot faltar en la vida de les persones, ja que aquest proporciona estímuls necessaris que a l'aula no es poden trobar.

Així, la natura ens aporta molts beneficis, ara anomenats serveis eco-sistèmics, per a la salut mental, física i per a la salut.

La idea de l'escola a l'aire lliure a poc a poc s'està implantant a Espanya. En el curs 2015-2016 es va obrir el primer centre educatiu homologat anomenat Bosquescuola Cerdera⁴ a Madrid per a alumnes de 3 a 6 anys en el que els alumnes passaven el curs escolar en contacte amb la natura.

Arran d'això també podem veure tant en centres d'educació ordinària, com en centres de menors, que s'està començant a treballar l'horticultura, així com el potencial que té la natura en contextos educatius, ja siguin formals com informals. D'aquesta manera l'horticultura es presenta amb moltes potencialitats, com ajudar a desenvolupar les habilitats motrius, promoure el treball en equip, complementar diferents assignatures com les matemàtiques, permet aprendre gaudint, aporten un benefici a la salut, són beneficiosos per l'aprenentatge, i posa en pràctica moltes competències i disciplines, entre moltes altres virtuts.

Piaget (1968), expressava que la capacitat cognitiva i la intel·ligència es troben molt lligades amb el medi social i físic.

Per tancar amb aquest apartat direm que l'educació ambiental es presenta com una estratègia pedagògica que ofereix noves formes de comprendre el món, amb la finalitat d'ampliar i millor

---

⁴ Centre de referència en la difusió i homologació de l'Educació Infantil a l'Aire Lliure.
<https://bosquescuola.com/>

les relacions de les persones entre les mateixes persones i l'entorn. Així, la natura es presenta cada vegada més necessària en el nostre dia a dia, establint-se com un eix principal en moltes dinàmiques formals i informals.

D'aquesta manera, la natura ofereix una gran quantitat d'estímuls, i possibilita l'observació, la sensació de llibertat, desperta els sentits i l'experimentació, i això es mostra clau en el desenvolupament de les seves emocions i en l'adquisició d'aprenentatges.

6.6.- Importància de la natura en el marc social actual

La generació actual, així com les que vindran, es troben immersos en una crisi ambiental de caràcter global que afecta a tot el planeta. Això es veu reflectit tal com indica un estudi de WWF (2012), amb múltiples factors com ara:

- La superpoblació
- L'excés de consum de recursos naturals
- La contaminació
- El canvi climàtic
- La desforestació
- La pèrdua de la biodiversitat

Cada vegada són més els centres escolars que inclouen activitats relacionades amb la natura com a recursos educatius o com activitat complementària, ja que això suposa un marc idoni per a treballar línies transversals com l'educació ambiental o l'educació en valors.

Freire (2011) en diu que els individus, siguin adults o infants, tenim la necessitat innata d'estar en contacte amb el món natural. D'aquesta manera i seguint amb aquesta línia, Abella (2007) assenyala que: *“el contacte directe amb la natura és fonamental, i si ni l'escola, ni els pares proporcionen aquesta vivència bàsica, el sistema educatiu està fallant des dels seus fonaments, i perpetuant les bases de la ignorància i la comprensió profunda quant a que la terra, els arbres i la natura representen en el nostre futur”* (p.300).

Així, la natura es presenta interactiva, explorable i oberta a l'aprenentatge. També és una eina essencial per transformar a la societat, per fomentar valors en la relació amb la natura, i per desenvolupar coneixements i habilitats.

Des de la perspectiva ecològica, s'ha de proveir a les persones, en aquest cas als joves migrats dels recursos necessaris, per tal d'ajudar-los a afrontar les dificultats i millorar la seva adaptació al nou entorn.

En aquest sentit, Pautassi (1999) va assegurar que: *“(...) l'home no només pertany a la natura quan conviu amb ella, sinó que és originalment naturalesa, és producte immanent de l'evolució físico-còsmica”*.

6.7.- Natura i joves migrats

Treballar contextos educatius ambientals pot aportar multitud d'experiències als joves migrats, com poden ser, experiències de l'entorn natural i rural, posada en pràctica d'actituds i hàbits, així com desenvolupament de capacitats relacionades amb el medi ambient.

A Espanya es pot destacar tres grans fases en els models d'intervenció amb els menors estrangers no acompanyats segons Bravo (2005):

- 1.- Fase d'acollida: es presenta de caràcter temporal, tot i que ara mateix els joves passen molts mesos als centres d'Emergència.
- 2.- Fase d'acollida de llarga estança: els joves són derivats a centres amb una estructura més consolidada i és aquí on s'escolaritzen i reben eines socioeducatives.
- 3.- Fase d'autonomia: els joves són traslladats a altres recursos on es treballa l'autonomia i on es treballen habilitats socials i laborals per facilitar la seva transició tant a la vida adulta.

Cal tenir en compte que tot i que en les tres fases anteriors es treballen diferents habilitats, la natura pot tenir un paper important en la transmissió d'aquestes, amb objectius definits per les diferents fases en les quals es pot trobar un jove migrat sol inclòs al sistema de protecció.

Extraiem del Centre d' Educació i Investigació Didàctic Ambiental (Ceida), les tres dimensions entorn dels objectius de treballar continguts de l'Educació Ambiental, que són:

- Educar EN el medi: investigant i treballant directament en aquest.
- Educar SOBRE el medi: tenint en compte els elements que ho conforme així com les interrelacions que es donen en ell, potenciant projectes educatius basats en la natura.
- Educar A FAVOR del medi: impulsant una sèrie de valor i actituds necessaris, per una banda per potència un comportament respectuós cap al medi ambient, i per una altra, per inculcar pautes, normes i hàbits als joves.

Seguint en la línia de la importància de l'educació mediambiental, cal destacar que a partir dels anys noranta, els horts, tal com comenta Escutia (2009), van agafar importància com a recurs didàctic. L'hort com a recurs educatiu suposa un instrument que permet posar en pràctica un aprenentatge actiu i cooperatiu, basat en la resolució planificada de problemes, així com un vehicle per treballar de forma eficaç el desenvolupament d'actituds i valors, encaminats cap a una millor integració, i cap a la conservació del medi ambient.

Wells (2000), explica que estar en entorns naturals millora la capacitat cognitiva i la concentració dels nens i joves. També rel mateix Wells y Evans (2003) remarquen els beneficis que té la natura en relació amb l'estrès. Això resulta molt important a causa de que els joves migrats, ja sigui per la seva situació documental, familiar, o simplement pel seu procés migratori, sovint presenten quadres d'ansietat i estrès.

Segons exposen els investigadors Bell y Dymont (2006), la natura recolza la creativitat, així com la resolució de problemes, a banda de la millora en termes cooperatius que comporta.

Moran (2010) ens diu que els menors d'edat es troben en ple desenvolupament moral i social. En el cas dels joves migrats tenen una socialització feble i amb poca afectivitat. En aquest sentit podem veure que el treball amb la natura pot resultar molt recomanable i beneficiós per aquest col·lectiu.

Un altre punt important a l'hora de tenir en compte els processos educatius basats en la natura amb joves migrats, és que tal com comenta Taylor, Kuo y Sullivan (2001), treballar en espais verds promou la pau, l'autocontrol i l'autodisciplina en joves. Això resulta molt important, ja que molts joves arriben als diferents centres o recursos amb hàbits trencats i actituds disruptives.

Són molts els joves que arriben als centres, després de fer el seu procés migratori, amb neguits, inquietuds, emocions i diferents traumes que l'equip educatiu haurà de fer front amb una resposta educativa.

Segons un post de National Geographic Espanya (2019), l'impacte de tenir experiències amb la natura, influeix directament en el funcionament cognitiu i el benestar emocional. L'article continua dient que l'experiència de la natura s'associa amb un augment de la felicitat, amb compromís social, amb la capacitat de gestió de les tasques i amb una disminució de l'angoixa mental.

D'aquesta manera, el contacte amb la natura pot beneficiar el benestar psicològic i la funció cognitiva de les persones, factor molt determinant quan parlem de joves migrats.

Tal com expressen investigacions de Corraliza & Collado (2011), la desconexió de l'entorn natural afecta a la salut física i mental, i al mateix temps, dóna lloc a una menor preocupació i respecte cap al medi ambient.

Per finalitzar, Bernat (2000), comenta que proporcionant als joves d'un contacte permanent amb el sol, amb la natura, i amb una bona alimentació, es podria prevenir moltes infermetats, afavorint el desenvolupament normal dels joves i per consegüent afavorint la bona marxa del procés educatiu i una bona futura integració en àmbits laborals i socials, així com el suport a la pertinença a la comunitat.

Existeixen diferents programes que enumeren les qualitats del treball amb la natura. Uns exemples són:

- 1.- Naturaliza (Ecoembes): ajuda a impulsar la presència del medi ambient en el sistema educatiu.
- 2.- Associació Edna: espai de trobada, d'intercanvi d'experiències de creació de projectes educatius.
- 3.- In Natura: treballen per vincular infància i natura per desenvolupar aspectes de millora.
- 4.- Madre Selva: pretén mostrar el benestar que produeix l'aproximació a la natura i al medi rural.
- 5.- Huertas Acoge: projecte d'integració amb la natura mitjançant l'hort com a eina educativa.

Aquests programes aporten una visió educativa de la natura, i fan servir el medi obert com a eina educativa, de transmissió i d'aprenentatge. Mitjançant diferents projectes relacionats amb la natura vinculen a les persones amb el medi rural, per dotar a aquets d'eines i competències tant en l'àmbit individual, com sociocomunitari. Aquets programes poden ajustar-se a les necessitats dels joves migrats, aconseguint una bona adquisició d'aprenentatges i una inclusió comunitària adient.

6.8.- Aportació a la societat i a l'ètica professional

En aquest apartat s'exposa la rellevància d'aquest estudi en referència a la societat, al problema actual per a la societat que suposen els joves migrats, i d'aquesta manera, que pot aportar a aquesta. A més a més es detallen conceptes que es refereixen a l'ètica professional, així com diferents aspectes ètics que cal tenir en compte en la investigació.

La importància del treball radica en el fet que el flux migratori ha patit un augment considerable en els darrers anys i són molts els centres que han obert les portes per donar la benvinguda a aquests joves migrats sols. Així, la finalitat d'aquests recursos és incloure a aquests joves a la societat des de la igualtat d'oportunitats, tenint en compte les seves característiques individuals.

D'aquesta manera mitjançant aquesta investigació, es pretén aportar un coneixement més específic i concret sobre els beneficis que comporta treballar contextos educatius relacionats amb la natura, del treball en medi obert, de la importància d'educar en matèria mediambiental, dels beneficis de l'horticultura, així com l'aplicació d'aquests en el dia a dia dels centres de menors on resideixen els joves migrats sols.

Cal destacar també la importància que ha agafat l'ètica en les investigacions que es realitzen on les persones són les protagonistes. Per aquest motiu, es considera l'ètica, clau per a portar qualsevol investigació, amb la finalitat de protegir als subjectes estudiats. En aquest sentit existeixen diversos principis bàsics d'investigació perquè, tal com indica Flick & Blanco (2014), sigui èticament sòlida. Entre aquests destacarem el consentiment informat, evitar enganyar als participants de la investigació, respectar la intimitat i la confidencialitat, la precisió i veracitat de les dades aportades i tenir en compte sempre el benestar dels participants.

A banda d'això, no hem d'oblidar que una investigació qualitativa requereix una ètica situada, pragmàtica i centrada en el procés de reflexió des del que s'efectua la investigació.

La present investigació pot arribar a tenir una gran rellevància, donat que el tema tractat es troba en un moment important, amb un considerable augment de joves que arriben sols al territori, considerant que l'aportació de la natura pot arribar a establir-se com un element clau a l'hora de treballar aspectes, socials, educatius, emocionals i personals dels joves. A més a més, també s'esdevé important l'adquisició d'aquests aprenentatges per part dels educadors i les educadores social, per ampliar els seus coneixements i per fer un bon procés de transmissió amb els joves que es treballa.

Així, l'aportació d'aquesta recerca serà donar eines per reflexionar sobre això i plantejar vies de treball per portar a terme amb els menors estrangers no acompanyats, tenint en compte l'ètica professional i a la millora dels infants com a objectiu principal.

D'aquesta manera, la investigació proposa desenvolupar diferents objectius que poden aportar un valor afegir a la societat. Aquests serien:

- Desenvolupar la sensibilització de les diferents problemàtiques ambientals, adquirint consciència de la situació actual.
- Treballar valors, com podrien ser la convivència, l'autonomia, el treball cooperatiu, entre d'altres.
- Obrir una porta per incloure la natura en les pràctiques socioeducatives.
- Desenvolupar capacitats de planificació, de resolució de problemes o de prevenció d'aquests, així com elaborar estratègies.
- Millorar al control de les emocions, a com interpretar-les, exterioritzar-les i compartir-les en un ambient segur.
- Fomentar la iniciativa i la responsabilització, així com el treball en equip i les relacions personals.
- Crear sinergies amb l'entorn.

- Establir protocols educatius per fomentar l'adquisició d'eines de caràcter més formal, com podria ser l'aprenentatge de la llengua del país d'arribada.

Per finalitzar amb aquest apartat, tal com veurem més endavant, per donar rigor a la investigació s'han portat a terme tres entrevistes informals, on s'ha donat el consentiment per la recollida de dades.

7.- MARC METODOLÒGIC

A continuació es fa referència a la metodologia portada a terme per a la realització de l'estudi, així com les eines que s'han fet servir per a la recollida de dades i el seu tractament.

7.1.- Criteris de recerca i fonts documentals

El treball es presenta amb una modalitat d'investigació. Els estudis o fonts documentals de caràcter bibliogràfic que es faran servir per al present estudi, seran aquells que hagin aplicat o treballat en les seves investigacions els beneficis del treball amb la natura en contextos educatiu, amb joves migrants, o en contextos d'inclusió educativa.

7.2.- Enfocament metodològic

El present estudi tracta d'una investigació descriptiva teòrica que es portarà a terme mitjançant la consulta de material, articles, documents de diferents autors, documentals, material audiovisual, així com material en xarxa.

Així, aquesta investigació teòrica es portarà a terme amb diferents metodologies.

La primera, la investigació i posterior anàlisi documental. Mitjançant la recopilació, l'obtenció de la informació, l'anàlisi documental, la lectura de documents i textos, visionat de webs, lectura de llibres i referències bibliogràfiques d'autors de referència, s'extreuen els resultats, les conclusions, així com algunes reflexions que permetin analitzar els beneficis de la natura en contextos d'inclusió.

En aquesta recerca s'han fet servir documents públics, oficials, personals, i en diferent suport (paper, web, vídeo, àudio...), de documents com, llibres, monografies, articles científics, informes, memòries, diferents tesis i conferències, lleis, decrets, assajos, biografies, dades estadístiques, continguts de pàgines web i blogs, entre d'altres.

Han sigut molts els autors que han destacat els avantatges de la investigació documental, es destaquen tres (Valles, 1997):

- La seva facilitat en l'obtenció: ja que la informació s'obté de manera ràpida i senzilla, i sovint de fora gratuïta.
- Absència relativa de la reactivitat en la producció d'alguns dels materials: molts documents no s'han produït a demanda, i això comporta que no estiguin afectats per la reactivitat.

- La capacitat comunicativa: potencialitat tant dels materials audiovisuals pel que fa a la comunicació de continguts.

Cal destacar que la recerca documental, i per tal d'aconseguir el major número de dades, s'ha fet tant en l'àmbit nacional com internacional, a causa de que s'han trobat documents rellevants en altres idiomes al del treball d'investigació.

Les etapes per portar a terme la implantació de l'anàlisi documental han sigut tres:

- 1.- Procés de cerca del material documental, on s'han fet servir dades primàries i secundàries.
- 2.- Selecció i obtenció del material documental
- 3.- Gestió del material documental

Tal com indica Zayas (2010) *"la investigació teòrica serà aquella que reflecteixi les relacions essencials existents entre les propietats, objectiu i fenòmens"*. Zayas, també assenyala que els principals mètodes dels coneixements que es fan servir en investigacions de caire teòric són: l'anàlisi, la síntesi, la comparació, l'abstracció, la inducció, la deducció i la generalització. I, en aquest cas concret també s'aplicarà el mètode comparatiu.

Cal dir que cada recerca, lectura i anàlisi documental que s'ha produït, ha fet replantejar una o la totalitat de les parts d'aquesta investigació amb la finalitat de donar resposta a les preguntes d'investigació realitzades. D'aquesta forma, aquest treball ha tingut un recorregut circular, on cada informació recavada s'ha analitzat en diferents moments, amb la seva conseqüent reescriptura, tornant a l'inici de la investigació per mantenir la coherència en les seves dades. També s'ha fet servir el mètode hermenèutic de Gadamer, citat per Aguilar Armando, L. (2004), principal exponent de la filosofia Hermenèutica. Aquest és un mètode integrador, d'interpretació, basada en la idea de que en tota comprensió es dona una relació circular entre la part general i el particular del tema a treballar. Així, s'ha fet servir un enfocament ampli per plantejar les condicions del fenomen de la natura, prenen consciència del que som envers el tema. D'aquesta manera seguint el mètode hermenèutic, s'estudia i s'interpreta els fenòmens plantejats en l'estudi, per descobrir el significat d'aquests així com comprendre'ls.

S'ha portat a terme una observació etnogràfica com a professional en un centre de menors durant més de dos anys, fent servir l'observació participant com a instrument. Aquest instrument permet captar i analitzar la informació que reben els nostres sentits. En aquest tipus d'observació s'involucra la interacció entre l'observador i, en aquest cas, els joves migrants. Aquesta mirada autoetnogràfica (exercici d'auto-observació reflexiu), parteix de la pròpia experiència i de la recollida d'informació en entrevistes informals amb educadors i educadores socials, durant més de dos anys de treball amb joves migrants nousvinguts.

L'observació participant informal, que s'ha portat a terme amb el grup de joves del centre SPE Meraki, ha servit per poder adaptar dinàmiques, propostes educatives o intervencions al voltant tant de les necessitats individuals com del conjunt del grup, i on la natura ha sigut protagonista.

Un altre instrument que s'ha fet servir per aquesta investigació han sigut les entrevistes.

Aquestes entrevistes informals o converses, han sigut fruit del fet de compartir experiències i m'han atorgat informació tant dels joves, com de les diferents propostes educatives que es porten a terme en altres centres de menors. Aquestes converses m'han aportat informació de

l'objecte d'estudi, i d'aquesta manera ampliar informació sobre el tema tractat. Aquestes entrevistes informals s'han dut a terme tant de manera individual com grupal amb la finalitat de compartir experiències, projectes, inquietuds i neguits envers l'acció educativa amb els joves migrats. Tot i que no s'ha fet una anàlisi escrita d'aquesta informació, sí que s'ha fet servir per a implementar i recollir informació sobre la dinàmica i les propostes educatives del centre. Així, per elaborar aquestes entrevistes s'han tingut en compte diferents dimensions, com l'educativa, l'adquisició de valors i aprenentatges, el bagatge dels professionals, la salut i els beneficis de la natura, l'oci i la viabilitat de les dinàmiques al centre.

Aquestes entrevistes s'han portat a terme a tres figures del centre de treball, la directora del centre, la psicòloga i a una educadora social, i es pot veure un exemple de les entrevistes a l'Annex 3. Les temàtiques tractades han variat segons la persona entrevistada, tenint preguntes i temàtiques comunes com la importància de treballar la natura, o la inclusió mitjançant aquesta.

D'aquesta forma, l'entrevista a la directora del centre ha estat dirigida a si era possible incloure activitats amb la natura al projecte educatiu del centre, amb la psicòloga, valorar els beneficis, tant físics, socials i psicològics que pot comportar el treball amb el medi natural, i seguint les pautes de Decoly i Tolstoi, agafades de la recerca fet al marc teòric, si aquesta pot incidir en l'adquisició o foment de valors, i amb l'educadora social, esbrinar si ella, a causa de la seva experiència, havia participat en alguna experiència educativa a la natura, i que opinava d'incloure propostes educatives d'aquest tipus al centre.

També s'han produït reunions d'equip on s'ha parlat de la importància d'incloure la natura en el dia a dia del centre, i on s'han extret comentaris de companys/es interessants entorn a aprofitar la natura com a eina educativa. Aquestes reunions s'han aprofitat per plantejar grups de discussió.

Aquests grups de discussió, amb altres educador/es socials, que treballen al mateix centre i a altres centres de l'entitat han tingut com objectiu la inclusió de la natura en les pràctiques educatives del centre, i es produïen el primer dimecres de cada mes. Aquestes trobades mensuals serveixen per millorar les propostes educatives al voltant de la natura al centre. Cal dir, que la natura, així com activitats al medi obert, han sigut protagonistes en diferents trobades. Aquests grups de discussió estaven liderats pels directors i directores del centres que hi participaven i participaven educadors i educadores socials, integradors i integradores socials i l'equip tècnic de cada centre.

Així, l'enfocament metodològic d'aquesta investigació es presenta mitjançant la triangulació de dades a tres veus: l'opinió, visió i experiència de l'investigador de la recerca com a part de l'equip de professionals amb el tema treballat, la mirada d'educadors/es socials que han sigut companys o que han treballat en centre de menors, i la informació dels diferents autors/es, així com el recorregut teòric, que al llarg de la història l'han donat importància a la natura com recurs educatiu, així com la concepció que es té d'aquesta en l'actualitat.

Mitjançant aquests mètodes, es persegueix la recerca de fonts documentals que parlin de la relació i els beneficis de la natura en contextos educatius i més concretament d'inclusió social, per tal de després poder analitzar els resultats.

Així, per la recerca de fonts documentals farem servir fonts primàries, és a dir, informació de primera mà com articles, llibres, tesis, investigacions, entre d'altres, i fonts secundàries, com

resums, llistats de referències o conferències, que normalment són extrets de les fonts primàries.

D'aquesta manera per a poder donar resposta a aquestes qüestions, es porta a terme una revisió bibliogràfica, amb la finalitat d'obtenir dades no només dels beneficis de la natura, sinó també del col·lectiu tractat en la investigació.

Per tal d'aprofitar al màxim la informació obtinguda amb la recerca es porta a terme una codificació de les dades, assignant un valor a les observacions o a les informacions recollides, així com un recull en una base de dades. Això que resulta clau per portar a terme una investigació teòrica s'explica en el següent apartat.

7.3.- Planificació de la investigació i recollida de dades

El primer pas per dur a terme la planificació de la investigació, ha sigut l'elaboració d'un diagrama de Gantt.

Gràcies a la forma visual que presenta, permet fer un seguiment i control de les fases i etapes, així com reproduir gràficament etapes, duració i seqüències del projecte.

Així, aquest diagrama de Gantt és un calendari de treball temporalitzant les diferents fases que tindrà el TFG. Mitjançant aquesta planificació, es pretén seguir una estructura adient per a poder establir temps coherents i apropiats, evitant en la mida del possible, contratemps que puguin dilatar els temps previstos de les diferents entregues.

A continuació, a la Taula 1, es presenta el Diagrama de Gantt corresponent a les fases de realització de l'estudi. En aquest es recullen un per un els passos i la calendarització d'aquests, apreciand-se molt millor les fases de la investigació.

	FEBRER		MARÇ				ABRIL					MAIG				JUNY			
FASES / SETMANA	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4
Fase 1. Definició del tema a tractar en el TFG																			
1.1. Comunicació amb la tutora del TFG																			
1.2. Elaboració del Diagrama de Gantt																			
1.3. Preguntes de la investigació																			
1.4. Lectures i recerca de bibliogràfica																			
1.5. Omplir document fases del TFG																			
1.6. Plantejament del tema a																			

Amb totes aquestes anotacions, i per tenir més recollida i organitzada la informació extreta de la recerca bibliogràfica, s'ha creat una fitxa que ha sigut fonamental per a la recollida i posterior anàlisi de les dades.

Autor	Any	Paraules clau
Títol		
Direcció Web		
Informació d'interès		

Instrument 1. Fitxa de recollida de dades teòriques. Elaboració pròpia.

Aquestes fitxes s'han realitzat mitjançant l'eina Google Drive, per tal de tenir-les disponibles en qualsevol dispositiu, i es poden trobar als annexos, concretament a l'annex 4.

Per tal de recollir millor la informació obtinguda de la recerca bibliogràfica, durant l'elaboració de les fitxes, s'han creat unes categories, per temàtiques, que han servit per ordenar i treballar millor la informació. Un exemple d'aquestes categories, que també s'han desglossat en paraules claus, han sigut: aprenentatge, inclusió, història, autors, antecedents, actualitat, necessitats, educació ambiental, natura, menors no acompanyats, hort, ecologia, entre d'altres.

Per acabar amb aquest apartat, cal dir que per la recerca de la informació, i per gestionar millor els "timings" de la investigació, s'ha fet ús d'una agenda, per la planificació de les tasques del dia a dia.

Per tal d'organitzar l'estudi, primer de tot s'ha fet una recerca d'informació a la xarxa, a llibres físics, a vídeos i altres formats d'informació. Durant la recerca s'han pres anotacions de cada informació que podria ser rellevant per l'estudi.

Una altra eina que s'ha fet servir durant la investigació ja sigut l'eina Google Drive, que ha permès poder treballar des de qualsevol lloc, amb un ordinador o dispositiu i internet.

Finalment, s'ha fet servir també el correu de la Universitat Oberta de Catalunya, així com diferents aplicacions de videotrucada per mantenir el contacte amb la tutora del TFG que ha guiat en tot moment l'estudi bibliogràfic.

S'ha tingut en compte les diferents mirades al voltant del tema tractat dels diferents autors, s'ha fet una interpretació relacionada amb l'estudi de la investigació educativa, per comprendre i interpretar les accions dels agents educatius davant dels paradigmes o enfocaments que hi ha implícit entorn el tema de la natura. Així, s'ha portat a terme un procés

de reflexió sobre la influència de la natura en contextos educatius, partint de la informació obtinguda. D'aquesta manera s'ha treballat per a comprendre el canvi que genera en la conducta humana mitjanant el descobriment de la natura com a potencial educatiu. L'estudi s'ha basat en un procés de recerca de dades i coneixements, en el qual es dona una situació d'interacció entre subjecte (els menors migrats) i l'objecte (la natura), amb la finalitat d'aprofundir en el coneixement, així com en comprendre els canvis que la natura pot originar en el col·lectiu que es presenta, interpretant significats, actes i pensaments.

Les decisions que és prenent per tal de portar a terme l'estudi han sigut comprendre el significat de la natura, entesa com a agent educatiu i socioeducatiu, i esbrina quina influència pot originar el treball amb aquesta amb el col·lectiu de joves en risc social, com són els menors migrats no acompanyats.

7.4.- Estratègia que es farà servir per a l'anàlisi de les dades recollides

La recollida de dades, així com l'anàlisi d'aquestes és la tasca a la qual s'ha de dedicar més temps en una investigació bibliogràfica, pel fet que amb aquests resultats es pretén dotar de significat la investigació.

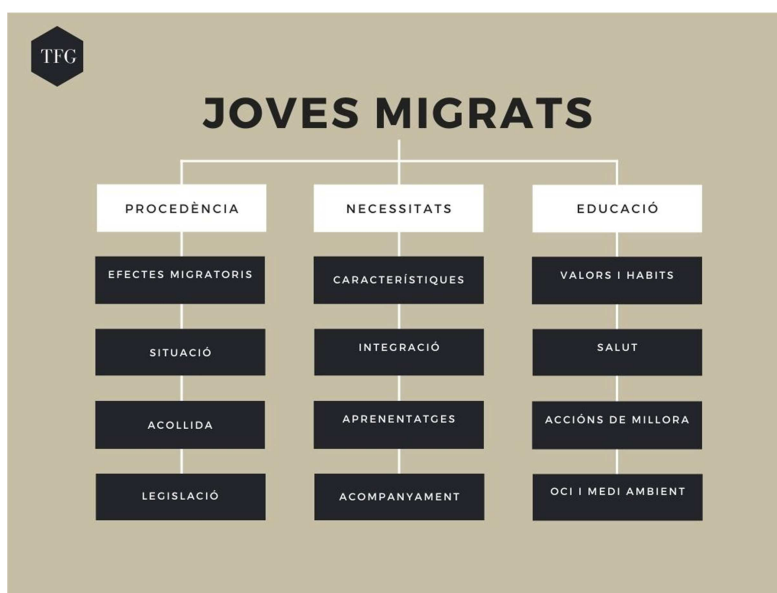
Com que la recollida de dades es fa durant un percentatge alt del temps destinat a la investigació, l'estratègia que es porta a terme per tal d'analitzar la informació recollida no es realitzarà una vegada estiguin totes les dades, sinó que s'anirà fent a mesura que es consulten els diferents materials o documents que s'han fet servir per la investigació.

Així, es fa una comparativa entre els diferents articles, autors, estudis, veus, opinions, o qualsevol dada rellevant que es pugui trobar, analitzant les dades recollides al moment.

Durant la recollida de dades s'ha fet una classificació d'aquella informació més rellevant, ja sigui de dades sobre el col·lectiu amb el que s'ha treballat, opinions d'autors/es, metodologia de treball o opinions de professionals entre d'altres, per després comparar-les i extreure la informació més adient per la recerca.

Aquesta recollida s'ha portat a terme seguint les diferents temàtiques proposades, i que resulten clau a l'hora de portar a terme el treball. Una vegada recollida per temàtiques, s'han creat paraules clau, per buscar, d'una manera més àgil, la informació oportuna.

A continuació es presenta un petit esquema que s'ha portat a terme per classificar la informació trobada d'una temàtica.

Esquema 1. Temàtiques recollida de dades. Elaboració pròpia.

Per portar a terme la comparativa de les dades trobades, s'ha portat a terme un quadre comparatiu, molt visual, establint el sentit de la comparació, per exemple opinions dels diferents autors treballats al voltant de la natura com a eina socioeducativa, identificant els elements a comparar, identificant les característiques de cada aportació, assenyalant els paràmetres a comparar, realitzant la comparació de la teoria, i anotant les conclusions d'aquesta comparació. Aquest quadre comparatiu, m'ha donat una visió lògica i esquemàtica de la informació treballada, i m'ha ajudat a ordenar i classificar les dades obtingudes en la recerca bibliogràfica. També ha servit per comparar la situació actual del tema tractat per comparar-la amb els antecedents.

Aquesta comparativa també ha servit per descartar dades que no tenien sentit en l'estudi.

8.- ANÀLISIS DELS RESULTATS I DIAGNÒSTIC

En aquest apartat es procedirà a analitzar els resultats obtinguts, després d'haver elaborat l'anàlisi de les dades recollides, amb els diferents mètodes.

Després de fer la recerca bibliogràfica, podem veure com la totalitat dels autors/es amb els quals s'ha treballat i estudiat, consideren que el treball amb la natura és fonamental per treballar contextos educatius, i no només això, sinó que la natura es mostra transmissora d'eines i valors fonamentals. Entre ells, destaquem a Rousseau, Fröbel, Nietzsche, Pestalozzi, Decroli o Montessori.

A partir d'aquestes dades recollides, hem pogut comprovar que el paradigma de l'educació tradicional es troba en un procés de transformació, sense perdre les seves bases. L'educació ja no només es contempla a una aula, a un habitacle tancat, sinó que es prioritza el medi obert, el treball amb la natura, per assolir nous aprenentatges, siguin formals o quotidians.

Com hem pogut comprovar al marc teòric de la investigació, el treball amb la natura desenvolupa una funció molt important en les accions socioeducatives dirigides als menors no acompanyats, com per exemple el treball amb joves migrats a l'École Ermitage per part de Decroly. D'aquesta manera, i a causa de les seves necessitats, la natura pot arribar a incidir de forma positiva tant en l'actitud, com en les dinàmiques dels joves. Així, la natura pot arribar a afavorir les oportunitats que els joves necessiten.

La natura pot incidir tant en la formació educativa i laboral dels joves, així com en l'adquisició de normes, pautes i valors, sense oblidar la inclusió social.

Com hem pogut veure en els antecedents educatius de la natura, i en la visió dels autors treballats, la natura, lligada sempre a la vida, afavoreixen les relacions socials, té un paper fonamental en la formació dels joves, es presenta com un medi d'aprenentatge, possibilita un ensenyament pràctic i flexible, un auto-ensenyament, i potencia la creativitat, l'autonomia, l'experiència i l'aprenentatge amb el joc lliure, i es presenta com una eina important en les pràctiques educatives actuals per desenvolupar i estimular els sentits com per exemple l'educació en el lleure.

D'aquesta manera, el present estudi pretén treballar la importància de donar una educació on la natura sigui protagonista i adaptada als joves migrats que arriben sense referent educatiu.

De les entrevistes i converses mantingudes amb companys/es, integradors/es i educadors/es socials, amb la directora del centre i amb la psicòloga, s'extreu la importància d'incorporar nous elements educatius que millorin l'estada dels menors migrats als centres. D'aquesta manera es parla de la necessitat d'incloure la natura en les pràctiques educatives dels centres, però també de treballar plegats per arribar a entendre el seu significat, així com la importància d'incloure la natura en aquestes pràctiques i intervencions.

Així d'aquestes entrevistes a les tres companyes del centre de menors, s'extreu la importància que pot tenir la natura per treballar valors, emocions, habilitats i aprenentatge, però sobretot per generar vincle. Les tres coincideixen que coneixen cap servei que estigui incloent activitats en medi obert, més enllà de jocs i dinàmiques de lleure, el que ens diu que estem en un punt inicial, amb molt recorregut, per establir aquestes propostes educatives.

En la conversa amb la directora ens comenta que el PEC no inclou cap activitat amb la natura com a protagonista, però es mostra molt oberta a començar a treballar en aquest sentit.

La psicòloga destaca la importància del treball en la natura per treballar hàbits trencats, conductes disruptives, i altres temes o situacions dels joves. Comenta que molts venen amb problemes familiars i creu que la natura es pot establir com una eina per fomentar l'apropament, l'acompanyament i el vincle educatiu.

Per finalitzar, l'educadora social es mostra molt oberta en portar a terme activitats amb la natura i creu que pot ser molt beneficiós per als joves, a banda d'obrir una porta a la inclusió social i a obtenir, com podria ser el cas de fer un hort, una porta laboral. Fa veure que no té cap experiència en el tema i que potser caldria treballar abans amb l'equip educatiu, per transmetre, de forma adequada, totes les potencialitat que pot aportar la natura.

D'aquesta manera a les tres entrevistes, les diferents treballadores destaquen la importància de portar a terme pràctiques educatives entorn la natura, i pensen que pot aportar molt, tant en les dinàmiques grupals, com de forma individual.

A partir dels grups de discussió s'extreu que la natura ha d'estar present en les pràctiques educatives dels joves migrats, i més tenint en compte que molts vénen de contextos rurals. Concretament algunes de les persones que formaven part d'aquest grup de discussió, van fer aportacions a favor de les pràctiques amb la natura com: "penso que les activitats amb la natura poden aportar molt als joves" (Educador social centre Meraki), "crec que es podrien buscar voluntariats en parc i jardins per fomentar la inclusió" (Educatrice Social centre Nur), "crec que l'elaboració d'un hort pot dotar als joves d'habilitat i aprenentatges molt necessaris en la seva situació" (Coordinador torn dia centre Meraki). Entre altres comentaris que es van dir, la conclusió que és presenta es que en aquests grups de discussió formats per professionals dels diferents centres de la cooperativa que portava els serveis, és que s'han de començar a incloure activitats i pràctiques educatives al voltant de la natura, degut als múltiples beneficis que pot comportar en els joves.

La meua experiència professional m'ha fet veure com els joves migrats interactuen més en activitats a l'aire lliure que en espais tancats. Les propostes educatives en medi obert resulten més atractives, més enriquidores i aporten un component extra al treball que es realitza. A més a més, l'espai obert representa la interacció natural i voluntària per part dels joves, així com reduir el nerviosisme i la incomoditat que representa un espai tancat.

Per aquest motiu, també es va començar un projecte amb dos joves, amb el que en l'actualitat hi participen cinc menors, i que consistia en fer un voluntariat amb la comunitat, per millorar els espais comuns i verds de la ciutat. Aquest projecte, liderat per la comunitat i l'equip educatiu consistia en una formació especialitzada a restaurar parc i jardins (jardineria), i en portar a terme diferents millores proposades per l'ajuntament de Calella. Això ha permès que molt joves aprenguin un ofici i es pugui crear una xarxa integradora, consolidant un projecte necessari a la per que enriquidor. Gràcies a aquest projecte, s'han creat grups de discussió, on participen educadors i educadores social de centres de menors no acompanyants, creats per la empresa que porta el servei, on s'ha arribat a l'acord del potencial transformador que té la natura, i com el treball amb aquesta ha reduït diferents accions disruptives amb les quals alguns joves arriben al recurs o servei.

Així, l'estada al centre, així com les entrevistes, han validat i consolidat aquest binomi de natura-aprenentatge d'una forma natural.

D'aquesta forma la natura, i les activitats a la natura, es presenta clau, per transmetre, per orientar, per incloure, per acompanyar, per investigar, per expressar, per jugar, per aprendre, per deixar-se anar, amb joves amb el que moltes vegades no compartim ni l'idioma. La natura doncs, ens obre la porta a aquest enteniment, oberta a compartir, sense que es tinguin en compte procedències, classes socials, idiomes o formes de pensar.

Això es ratifica a les entrevistes fetes a les tres companyes, on contemplaven la natura com una eina important que actualment no es feia servir, però que comportava molts beneficis als joves. També els grups de discussió seguien aquesta línia de treball, per afirmar que les activitats i projectes amb la natura com a protagonista afavoreixen la integració dels joves al centre i al territori, el seu aprenentatge i aporta beneficis socials, físics i psicològics.

Cal destacar que tant en les entrevistes, com en els grups de discussió, s'ha valorat la natura com generadora d'oportunitats personals i laborals.

9.- CONCLUSIONS DE LA INVESTIGACIÓ

9.1.- Discussió de la investigació respecte als objectius i al marc teòric

Com podem veure hi ha hagut una evolució entorn als dos factors que hem treballat en aquesta investigació, per un costat l'arribada de menors estrangers no acompanyats al territori, i per una altra la importància que li donem a la natura en contextos socioeducatius.

A les entrevistes informals, als grups de discussió i a les diferents trobades que s'han produït al centre amb altres professionals del sector, s'ha destacat el treball amb la natura com una eina socialitzadora, gràcies a comprovar que els joves migrats que arribaven nous al centre es relacionaven millor a l'aire lliure i amb activitats a la natura, que no amb espais més formals o tancats.

De tot això, juntament amb les conclusions que s'extreuen del marc teòric, s'evidencia la importància de la natura, del medi obert en la transmissió de valors, de conductes de pautes. D'aquesta forma treballar en espais oberts possibilita el correcte desenvolupament de l'autonomia, la confiança, la millora de les capacitats dels joves, així com afavorir el vincle educatiu, factor clau per després portar a terme intervencions educatives.

Una vegada revisats els documents obtinguts en la recerca bibliogràfica, autors importants en el tema tractat, les mirades i opinions de professionals del tercer sector, i el meu bagatge personal i professional, s'arriben a una sèrie de conclusions entorn a la importància de la natura en contextos socioeducatius amb menors migrats sols.

Amb tot aquest recull d'informació, es pot demostrar que els supòsits amb els quals partia aquesta investigació, s'han confirmat.

(1.- Es pot aportar, gràcies al treball amb la natura, efectes positius en relació als joves migrats?), com bé s'ha demostrat al llarg del treball, són molts els beneficis o efectes positius que la natura pot aportar a l'esser humà, i concretament, als joves migrats. Així, la natura es presenta rellevant per al desenvolupament dels joves. Això s'evidencia amb els resultats de l'apartat anterior, és a dir, en com la natura fomenta l'adquisició de bones pràctiques per part dels joves, i com aquestes, treballades a la natura, aporten tants beneficis, com ajuden a millorar o consolidar hàbits i valors, o a trencar i reconduir conductes dels joves. D'aquesta forma, la natura es presenta com un espai per compartir, experimentar i aprendre, amb l'adquisició de beneficis, tant per la salut com per a els diferents àmbits de la vida quotidiana.

(2.- Pot ajudar el treball amb la natura a la inclusió socioeducativa dels menors?), durant tota la recerca en l'estudi, hem vist el potencial socialitzador que té la natura, i com aquesta fomenta l'aprenentatge intuïtiu. Els joves arriben esglaonats als centres, i cadascú té un temps d'estança diferents. Degut a aquesta circumstància, la natura i el medi obert és una bona manera de generar connexions entre els joves, però també amb els professionals. La meua experiència, però també la de diferents companys/es de professió, han revelat que en la natura les relacions és generem sense prejudicis, de manera natural i no existeixen categories ni estigmes, només gaudir-la, on ens convertim en un tot, en un espai que en acull i que ens possibilita una inclusió socioeducativa a l'entorn.

(3.- Possibilita l'aprenentatge el treball amb la natura?), durant l'estudi hem comprovat que no només facilita l'aprenentatge, sinó que afavoreix el vincle educatiu, factor clau a l'hora

d'intervenir amb el col·lectiu de joves migrats. L'estudi ens ha obert la porta a entendre la natura com possibilitadora d'aprenentatges, i transmissora en la seva totalitat. D'aquesta manera la natura es presenta com una forma eficaç d'arribar als joves i de transmetre eines, valors, aprenentatge o hàbits.

(4.- Pot arribar a generar oportunitats als joves migrats?), aquest apartat resulta clau, per un col·lectiu estigmatitzat i amb greu problemes per gaudir d'oportunitats laborals, però també socials. El treball amb la natura, acostava als joves d'una manera humil, propera, facilitant l'enteniment i generant una correcta socialització. Després de fer les diferents entrevistes informals, s'ha pogut comprovar que són molts els joves, en diferents centres i ciutats, que han pogut gaudir d'oportunitats socials i laborals gràcies a la natura. Aquestes oportunitats han sigut relacionades amb treballar amb el medi ambient (horts, desbrossaments), a formar part d'un grup de voluntaris per a l'adequació d'espais verd (com passa a Calella al voluntariat d'amics del Parc Dalmau), o a dinamitzar activitats a la natura amb nens/es petites (monitors de lleure). Així, la natura, és generadora d'oportunitats, però el més important és que és transmissora d'aprenentatges tant formals, com els personals i quotidians, que personalment els considero claus a l'època que vivim.

Amb aquests grups de discussió, reunions, o entrevistes informals, amb diferents professionals del tercer sector, s'han extret conclusions, i s'ha verificat l'enorme potencial que té la natura davant de les interioritzacions de conductes positives, actituds, valors, aprenentatges, així com a ajudar a fer més fàcil l'arribada dels menors, gràcies a les eines que ens dóna, per fomentar l'autonomia, factor molt important i necessari per als joves, o per tractar de forma natural conductes disruptives, gràcies a afavorir intervencions educatives en un ambient tranquil i relaxat, el que provoca afavorir molt el vincle educatiu entre el professional i el jove.

Des del present estudi, es posa de manifest, després de tenir en compte les conclusions extretes tant del marc teòric, de les entrevistes, dels grups de discussió i de l'observació etnogràfica, la importància de treballar la natura amb els joves migrats, a causa del fet que afavoreix un aprenentatge natural, en un entorn conegut, ja que la gran majoria vénen d'entorns rurals, i en un espai obert, el que facilita la relació tant amb altres joves com amb l'equip educatiu. Mitjançant el treball amb la natura, assoleixen nous coneixements, hàbits i valors de forma quotidiana i involuntàriament, millorant les seves habilitats i capacitats.

Així la natura ofereix oportunitats, no només laborals, sinó oportunitats de millora personal, de descobriment, oportunitats de canvi, d'enriquiment, de superació, però sobretot d'inclusió.

Com hem pogut comprovar la natura té molta importància a l'hora de treballar amb els col·lectius de joves migrats, però també ens queda molt recorregut per fer, i per col·locar-la al lloc socialitzador, transmissor i generadora d'oportunitats que es mereix.

9.2.- Limitacions

La primera limitació que es va produir en aquest treball de final de grau va ser al principi de tot, justament en decidir la modalitat del TFG. La primera idea era fer una proposta socioeducativa on la natura fos protagonista. Sempre m'ha agradat molt la natura i volia transmetre tot el seu potencial als joves del centre on treballava. La primera idea era fer un hort, un hort no només per plantar llavors, sinó integració. D'aquesta manera volia fer un treball de final de grau més pràctic. Malauradament quan ja tenia molt treball fet, pel fet que

la idea ja donava voltes pel meu cap des de finals de l'any passat, la entitat de la qual depenia el meu servei ens va fer un ERO i el servei es va tancar, a causa de l'escassa arribada de joves. Aquest procés va durar gairebé dos mesos, però era insuficient per portar a terme una proposta socioeducativa. Seguint indicacions de la meva tutora, vam decidir no deixar el tema de la natura, i fer el pas previ, una recerca bibliogràfica al voltant de la natura com transmissora de valors, de pautes de conductes, d'aprenentatges, de bones praxis i de beneficis per la salut.

Així, i degut a l'incident, es va decidir que com a professional em faltava fonamentació i informació teòrica que em fes reflexionar entorn a la temàtica, per consolidar una futura intervenció. També volia escoltar altres veus, altres companys i professionals del sector, altres experiències, per comprovar si teníem la mateixa opinió entorn la natura i al tema tractat, i que aquestes opinions i informació em serviria per després portar a terme una part més pràctica, amb més coneixements.

Una altra limitació que m'he trobat ha sigut el temps per poder fer la recerca. Sóc conscient que el tema pot donar molt més de si, i per això crec que a l'ajustar-se tant el temps, dóna la sensació que queden moltes coses a fer, i m'hagués agradat disposar de més temps per investigar i ampliar la recerca bibliogràfica en activitats i mètodes d'utilització de la natura en educació.

Tot i les limitacions, que no han sigut moltes, cal dir que he gaudit molt del procés, i que la meva relació amb la natura i les pràctiques socioeducatives amb menors, tot just acaba de començar, degut a comprovar que el treball amb la natura, avui en dia, està molt tancat a l'educació formal.

9.3.- Propostes de millora

Seguint el paràgraf anterior, crec que aquesta recerca bibliogràfica, representa un inici, una consolidació de dades, i una trobada obligada amb la història i amb la fonamentació teòrica per a un futur projecte, amb la natura, per ara, portar a terme una proposta educativa al voltant del tema tractat.

Així la proposta de millora consisteix en continuar treballant en el tema, després d'aconseguir aquesta fonamentació teòrica per començar a dissenyar un projecte on els joves migrats sols es nodreixin dels beneficis que aporta el treball amb la natura.

D'aquesta manera, la idea inicial, serà fer un hort, que ens serveixi per crear sinergies amb la comunitat i per aquesta manera, afavorir la integració dels joves a la societat.

A banda, la intenció és continuar treballant en l'àmbit socioeducatiu propostes que incloguin la natura, tenint en compte que ara és un bon moment per portar-les a terme, així com continuar treballant i esbrinant sobre el treball amb la natura i els seus beneficis, per dotar al centre on treballa de propostes educatives en aquesta línia, i millorar l'arribada, l'estança al centre, així com una sortida dels joves, amb el màxim d'aprenentatges i bagatge, potenciant sempre la inclusió del col·lectiu.

10.- BIBLIOGRAFIA

- Abella, I. (2007). La memoria del bosque. Barcelona, España: RBA Libros
- Aguilar, L. A. (2004). La hermenéutica filosófica de Gadamer. Sinéctica, Revista Electrónica de Educación, (24), 61-64.
- Alarcón, A. i Alcalde, R. (2010). Joves d'origen immigrant a Catalunya. Necessitats i demandes. Una aproximació sociològica. Barcelona: Col·lecció Estudis, 27.
- Bernal, J.M. (2000). De las escuelas al aire libre a las aulas de la naturaleza. Revista Internacional de Ciencias Sociales. 20, 171-182.
- Bowler D. E., Buyung-Ali L. M., Knight T. M., Pullin A. S. (2010). *A systematic review of evidence for the added benefits to health of exposure to natural environments*. BMC Public Health 10 (1), 456.
- Bravo, A., Santos, I., i Del Valle, J. (2010). Revisión de actuaciones llevadas a cabo con menores extranjeros no acompañados en el Estado Español. Oviedo: Universidad de Oviedo.
- Bravo, A. i Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. Psychosocial Intervention, 26.
- Bravo Rodríguez, R. M. (2005). *La situación de los menores no acompañados en España. Conferencia regional sobre "Las Migraciones de los menores no acompañados: actuar de acuerdo con el interés superior del menor"*. Torremolinos, 27-28 de Octubre.
- Carbonell, A. (2016). La naturaleza y las ciudades: El imperativo ecológico en el diseño y la planificación urbana. Lincoln Institute.
- CEIDA. (1998). El Huerto Escolar. Comunidad Autónoma del País Vasco. Departamento de Ordenación del Territorio, Vivienda y Medio Ambiente.
- Corraliza, J.A. & Collado, S. (2011). La naturaleza cercana como moderadora del estrés infantil. Psicothema 2011. Vol. 23, nº 2, pp. 221-226. Universidad Autónoma de Madrid.
- Davis B., Rea T., Waite S. (2006). *The special nature of outdoors: Its contribution to the education of children at aged 3-11*. Australian Journal of Outdoor Education 10, 3-12.
- Decret 202/2009 dels òrgans de participació i de coordinació del Sistema Català de Serveis Socials, Articles 26 i següents.
- Escutia, M. (2009). El huerto escolar ecológico. Barcelona: Graó.
- Flick, U., & Blanco, C. (2014). *El diseño de investigación cualitativa*. Madrid: Morata.

- Freire, H. (2011). *Educación en verde. Ideas para acercar a niños y niñas a la naturaleza*. Barcelona, España: Graó.
- Fröbel, F. W.A. (1989). *L'educació de l'home i el jardí d'infants*. Vic: EUMO.
- García C. A. (2013). La Prevalencia del Pestalozzi en el Siglo XXI. *Rev Humanismo y Sociedad*, Volumen 1: 49-58.
- Gareca, M., & Vollarando, H. (2017). Impacto de las áreas verdes en el proceso de enseñanza aprendizaje. *Revista Ciencia, Tecnología e Innovación*, 14(15), 877-892.
- Giuseppe Carrus, Ylenia Passiatore, Sabine Pirchio & Massimiliano Scopelliti (2015) El contacto con la naturaleza en entornos educativos podría ayudar al funcionamiento cognitivo y promover el comportamiento social positivo / El contacto con la naturaleza en los contextos educativos podría mejorar el funcionamiento cognitivo y fomentar el comportamiento social positivo , *Psicología*, 6: 2, 191-212.
- Guichot Reina, V. (1998). De la medicina a la educación: María Montessori (1870-1952) y Ovide Decroly (1871-1932). Dos metodologías educativas al servicio de la infancia. In *VI Congreso Nacional de Educación Comparada. Atención a la Infancia y Espacios Educativos*.(1998), p 233-242. Universidad de Sevilla.
- Hadjab Boudiaf, H. (2011). Entender el fenómeno de los llamados “menores extranjeros no acompañados. En F. J. García Castaño y N. Kressova. (Coords.). *Actas del I Congreso Internacional sobre Migraciones en Andalucía* (pp. 925-934). Granada: Instituto de Migraciones. ISBN: 978-84- 921390-3-3.
- Izaguirre, R. y Rivera, R. (s/f). La revisión bibliográfica como paso lógico y método de la investigación científica.
- Lafuente Castellano, E. M^a. (2009). *Menores inmigrantes no acompañados (MENA)*. *Fòrum de recerca* num. 15, p. 495-504. Universitat Jaume I. Jornades de foment de la investigació. Recuperat de: http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/77768/forum_2009-_36.pdf?sequence=1
- Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa. BOE nº 295, de 10 de diciembre de 2013. Extraído de <https://www.boe.es/buscar/pdf/2013/BOE-A-2013-12886-consolidado.pdf>
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels Drets i oportunitats en la infància i l'adolescència (article 5).

- Morán, A. G. (2010). Evolució del paper de les entitats d'acció social i de l'educador social en l'atenció dels Menors Migrants no Acompanyats. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, (45), 163-179.
- Moreno, O. D. (2012). Contexto y aporte de María Montessori a la pedagogía, a la ciencia ya la sociedad de su momento. *OD Romero, La pedagogía Científica en María Montessori: Aportes desde la Antropología, Medicina y Psicología*.
- Muñoz S. A. (2009). *Children in the outdoors: a literature review*. Sustainable Development Research Centre.
- Narváez, E. (2006). Una mirada a la escuela nueva. *Educere*, 10(35), 629-636.
- Novo, M (2006). El desarrollo sostenible su dimensión ambiental y educativa. Pearson Educación.
- Opertti, R. (2008). Inclusión educativa: el camino del futuro. Un desafío para compartir. 48a reunión de la Conferencia Internacional de Educación (CIE), UNESCO, Ginebra.
- Padrosa, A. & Román, D. (2015). La realitat sociolaboral dels MENA a Catalunya (Treball de fi de grau). Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona. Extret de: <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/43362/6/apedrosapTFG0615mem%C3%B2ria.pdf>
- Parra, C. (2011). Educación Inclusiva: Un modelo de diversidad humana. *Revista de Educación y desarrollo social* 1, 139-150.
- Pautassi, J. (1999). Ética ambientalista. En *Revista Universidad de La Salle*. (28), 109-124
- Pérez-Estévez, A. (2006). Sujeto moderno y naturaleza en el último Nietzsche. *Utopía y praxis latinoamericana*, 11, 35-53.
- Pestalozzi, J. H. (1987). *Cartas sobre educación infantil*. Madrid: Tecnos
- Piaget J. (1968). *Educación e instrucción*. Buenos Aires: Proteo.
- Quintana Cabanas, J.M. (2010). "El concepto de naturaleza y de estado de naturaleza en Pestalozzi". REP. *Revista Española de Pedagogía*. Año LVX, num. 236. Extret de: https://revistadepedagogia.org/wp-content/uploads/2007/06/El_concepto_de_naturaleza-1.pdf
- Quintana Cabanas, J.M. (2010). "El concepto de naturaleza i d'estat de naturalesa en Rousseau", *Temps d'educació [Barcelona]*, núm. 39 pág. 223-224.

- Quiroga, V., Alonso, A. i Armengol C. (CONRED) (2005). Rutas de pequeños sueños. Barcelona: Fundació Pere Tarrés.
- Rousseau JJ. (1976). Discurso sobre a origem e os fundamentos da desigualdade entre os homens. Mira-Cintra: Europa-América.
- Rousseau JJ. (1992). Emílio, ou da educação. Rio de Janeiro: Bertrand Brasil.
- Rousseau, JJ. (2004). Sobre el origen de la desigualdad de los hombre. Barcelona: RBA.
- Sanjuán, L. (2019). El grup de discussió, la investigació documental i altres tècniques qualitatives d'investigació. FUOC
- Stainback, S. B. (2001). L'educació inclusiva: definició, context i motius. Suports: revista catalana d'educació especial i atenció a la diversitat, 18-25.
- Suárez, L. (2006). Niños entre fronteras: Migración de menores no acompañados en el Mediterráneo Occidental. Migración y desarrollo, núm.2. Extret de: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=66000204>
- Taylor, A., Kuo, F. E., y Sullivan, W.C. (2001). Coping with ADD: The surprising connection to green play settings. Environment and Behaviour, 33, 54-77.
- UNESCO. (2018). Informe de Seguimiento de la Educación en el Mundo 2019. Migración, desplazamiento y educación: construyendo puentes, no muros.
- Valles, M. S. (1997). Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional. Madrid: Síntesis.
- Wells, N.M. (2000). At home with nature: The effects of nearby nature on children's cognitive functioning. Environment and Behaviour, 32, 775-795.
- Wells, N.M., y Evans, G. (2003). Nearby nature. A buffer of life stress among rural children. Environment and Behaviour, 35, 311-330.
- WWF (2012). *Informe Planeta Vivo 2012. Biodiversidad, biocapacidad y propuestas de futuro.* WWF Internacional. Gland, Suiza. Recuperat de: [file:///C:/Users/srmon/Downloads/informe_planeta_vivo_2012_1%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/srmon/Downloads/informe_planeta_vivo_2012_1%20(2).pdf)
- Zayas, J.M. (2010). El rombo de las investigaciones de las ciencias sociales. Extret de <https://www.eumed.net/libros-gratis/2010e/822/index.htm>

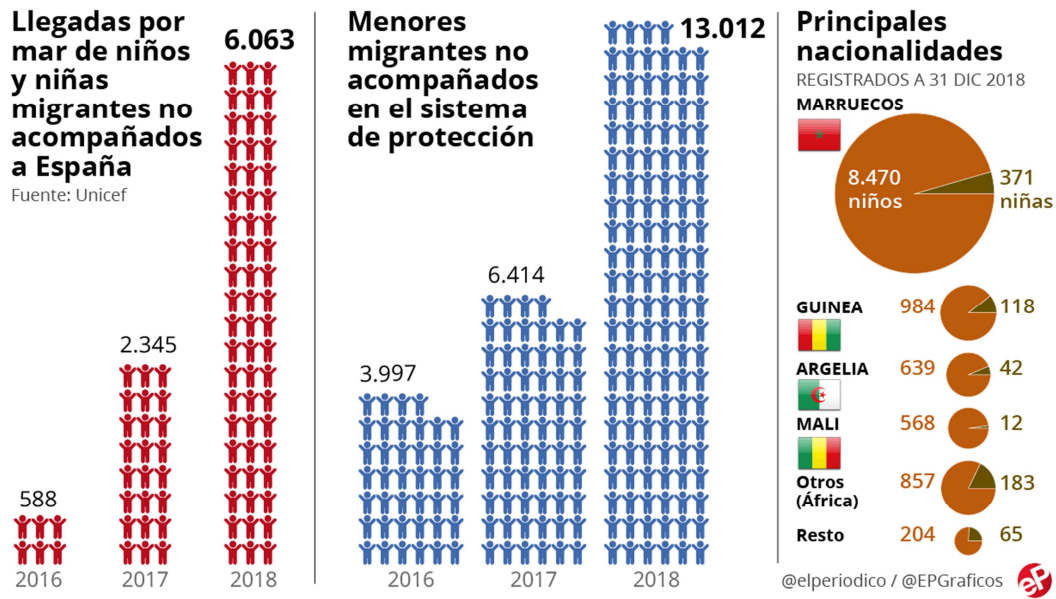
WEBGRAFIA

- Vargas Llamas, V. (27 de febrer de 2019). Los “menes” sufren trata de blancas y captaciones de mafias en centros oficiales. El periodico. <https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20190227/menores-inmigrantes-llegados-espana-se-disparan-7325675>
- Rodriguez, H. (24 de juliol de 2019). Más naturaleza, menos locos. National Geographic. https://www.nationalgeographic.com.es/ciencia/mas-naturaleza-menos-locos-naturaleza-mejora-salud-mental_14557
- Molina, X. (s.f.). Las 84 mejores frases de Naturaleza (y citas célebres). Psicología y Mente. <https://psicologiymente.com/reflexiones/frases-naturaleza>
- Huerto Alegre (www.huertoalegre.com)
- Federación Edna de educación en la naturaleza. (<https://asociacionedna.wordpress.com>)
- In Natura. Vinculando infancia y naturaleza. (<https://escuelainnatura.com>)
- Madre Selva. La naturaleza de forma divertida. (<https://madreselvaeduca.com>)
- Huertas Acoge. Proyecto de Asturias Acoge. (www.huertasacoge.wordpress.com)

11.- ÍNDEX ANNEXES

1	Arribades dels menors no acompanyats	43
2	Menors acompanyats inscrits en el registre	44
3	Model d'entrevista	45
4	Fitxa de recollida de dades	46

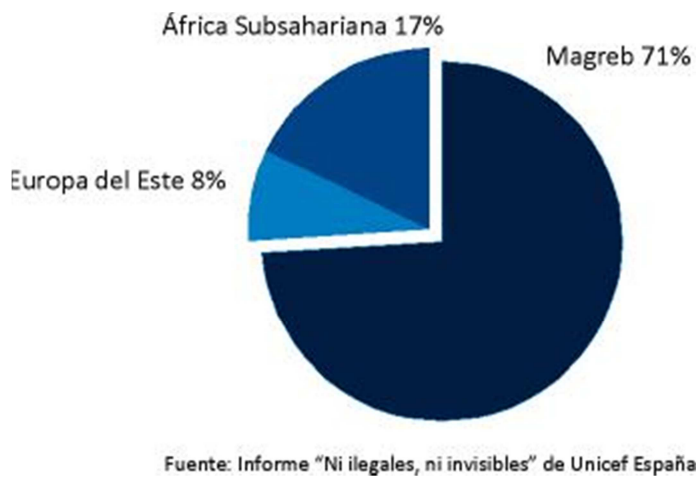
Annex 1. Arribades dels menors no acompanyats

Font: Unicef

Extret de @elperiodico / @EPGraficos

<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20190227/menores-inmigrantes-llegados-espana-se-disparan-7325675>

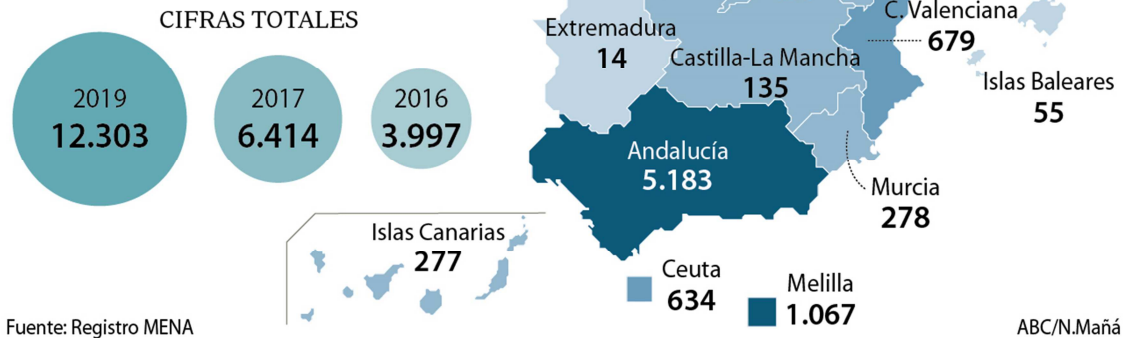
Extret de Periodismo Digital; "Olvidados, ilegales e invisibles"

<https://reportajemena.wordpress.com/menores-antes-que-extranjeros/>

Annex 2. Menors acompanyats inscrits en el registre

Menores extranjeros no acompañados inscritos en el registro MENA

Menos de 100   Entre 500 y 1000
 Entre 100 y 500   Más de 1000

Extret del diari ABC / N. Mañá

https://www.abc.es/espana/abci-numero-inmigrantes-menores-no-acompanados-duplica-15-meses-201907140140_noticia.html

Annex 3. Model d'entrevista

Preguntes comunes:

- Consideres que la natura pot ser beneficiosa per als joves migrats?
- Has participat en alguna proposta educativa amb la natura com a protagonista?
- Creus que aquestes propostes educatives podrien encaixar a la dinàmica del centre?
- Que creus que podria aportar tant al grup en general com de forma individual incloure aquestes propostes educatives?
- Penses que serien ben acollides per els joves?
- Que creus que haurien de treballar aquestes propostes?
- Penses que l'equip educatiu també es podria beneficiar d'aquestes dinàmiques?
- Creus que el treball en la natura pot treballar contextos inclusivament amb els joves?
- Pot afavorir aquest treball el vincle amb els joves

Preguntes específiques per a la directora del centre:

- Es contempla al PEC (pla educatiu de centre), propostes educatives al voltant de la natura?
- Creus que aquestes propostes podrien millorar l'estada dels joves?
- Penses que es convenient incloure-les, tot i tenir en compte la temporalitat dels joves al centre?

Preguntes a la psicòloga del centre:

- Que beneficis creus que pot aportar el treball amb la natura amb els joves?
- Penses que pot incidir psicològicament de forma positiva?
- Pot aportar una millora en conductes disruptives?

Preguntes a l'educadora social:

- Estaries disposada a treballar propostes educatives entorn de la natura?
- Penses que necessaries formació al respecte?
- Coneixes algun company/a que porti a terme activitats educatives semblants?
- Creus que pot ser un punt de partida per sortir de l'educació més formal i començar a treballar en espais més oberts?

Annex 4. Fitxa de recollida de dades

Autor Abella, I.	Any 2007	Paraules clau Bosc, salut, valors, aprenentatge, cultura, vida.
Títol La memoria del bosque.		
Direcció Web https://www.libriadesnivel.com/libros/la-memoria-del-bosque/9788479019419/ Llibre físic		
Informació d'interès Retornar al bosc. Saviesa, patrimoni, transmissió, cultura, societat, paisatge.		

Autor Aguilar, L. A.	Any 2004	Paraules clau Mètode, filosofia, hermenèutica, història, interpretació
Títol La hermenèutica filosòfica de Gadamer.		
Direcció Web https://www.redalyc.org/pdf/998/99815918009.pdf		
Informació d'interès Filosofia i mètode Hermenèutic o interpretatiu segons la visió de Gadamer		

Autor Amado Alarcón i Rosa Alcalde	Any 2010	Paraules clau Immigrants, necessitats, actuació
Títol Joves d'origen immigrant a Catalunya. Necessitats i demandes. Una aproximació sociològica.		
Direcció Web https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/JOVENTUT_documents/arxiu/publicacions/col_aportacions/aportacions41.pdf		
Informació d'interès Contextualització dels joves que arriben al territori sols, tipologies de jove, àmbits d'actuació i metodologia		

Autor Bernal, J.M	Any 2000	Paraules clau Educació ambiental, ciències de la salut, força de la natura
Títol De las escuelas al aire libre a las aulas de la naturaleza		
Direcció Web https://revistas.um.es/areas/article/view/144721/129661		
Informació d'interès Evolució de les escoles a l'aire lliure, importància de la natura en l'educació, renovació pedagògica, estudis de la natura i de l'entorn natural.		

Autor Bowler D. E., Buyung-Ali L. M., Knight T. M., Pullin A. S.	Any 2010	Paraules clau Beneficis, medi natural, oci, reducció accions negatives
Títol A systematic review of evidence for the added benefits to health of exposure to natural environments.		
Direcció Web https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1471-2458-10-456.pdf		
Informació d'interès Beneficis de la natura, estudi sobre com influeix el medi natural en la reducció d'emocions negatives. Paper important de la natura en la salut i el benestar. Benefici positiu dels entorns naturals.		

Autor Bravo, A., Santos, I., i Del Valle, J.	Any 2010	Paraules clau Menors no acompanyats, migració, legislació, procediments
Títol Revisión de actuaciones llevadas a cabo con menores extranjeros no acompañados en el Estado Español		
Direcció Web https://www.researchgate.net/profile/Jorge-Del-Valle-2/publication/233867215_Revisión_de_actuaciones_llevadas_a_cabo_con_menores_extranjeros_no_acompanados_en_el_estado_espanol/links/0912f50c703adc5e82000000/Revision-de-actuaciones-llevadas-a-cabo-con-menores-extranjeros-no-acompanados-en-el-Estado-Espanol.pdf		
Informació d'interès Informació sobre els menors estrangers no acompanyats, procediments i legislació. Estadístiques d'arribades.		

Autor Bravo, A. i Santos-González, I.	Any 2017	Paraules clau MENA, acollida, necessitats, infància, migració juvenil
Títol Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención		
Direcció Web https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1132055915000599?token=1BD7309683F7D0D0256567818013D7D7D5D8258C672735FB20290C2E8EF2A5CDAF73C7307E59090248BBD02678EB7224&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210427093726		
Informació d'interès Contextualització sobre l'arribada dels Menas a Espanya, així com informació sobre les seves necessitats i protocols d'actuació.		

Autor Bravo Rodríguez, R. M.	Any 2005	Paraules clau Situació dels menors, efectes, MENA, característiques.
Títol La situación de los menores no acompañados en España. Conferencia regional sobre “Las Migraciones de los menores no acompañados: actuar de acuerdo con el interés superior del menor”.		
Direcció Web https://www.bienestaryproteccioninfantil.es/imagenes/tablaContenidos03SubSec/MG-RCONF_2005_11_Report_%20Spain_es.pdf		
Informació d'interès Fenomen de la migració. Dades d'arribades. Efectes de la migració dels menors. Responsabilitat política. Característiques dels menors migrats.		

Autor Carbonell, A.	Any 2016	Paraules clau Natura, ciutats, construccions, aprofitament, integració
Títol La naturaleza y las ciudades: El imperativo ecológico en el diseño y la planificación urbana		
Direcció Web https://www.lincolninst.edu/sites/default/files/pubfiles/nuevo-naturaleza-ciudades-llaw1706sp.pdf		
Informació d'interès Informe de la necessitat d'integrar la natura a les ciutats. Importància de la natura en contextos urbans.		

Autor CEIDA	Any 1998	Paraules clau Hort, escola, menors, valors, aprenentatges, natura, salut
Títol El Huerto Escolar. Comunidad Autónoma del País Vasco.		
Direcció Web https://www.euskadi.eus/contenidos/documentacion/inn_doc_ed_ambiental/es_def/adjuntos/800001c_huerto_escolar_c.pdf		
Informació d'interès Dimensions de treballar contextos mediambientals i continguts de l'Educació Ambiental		

Autor Corraliza, J.A. & Collado, S.	Any 2011	Paraules clau Efectes de la natura, entorns quotidians, infància, salut, positiu.
Títol La naturaleza cercana como moderadora del estrés infantil.		
Direcció Web https://reunido.uniovi.es/index.php/PST/article/view/9026/8890		
Informació d'interès Investigació sobre la relació de la natura en entorns quotidians dels infants. Natura i estrès. Millora a través de la natura de situacions adverses per als menors.		

Autor Davis B., Rea T., Waite S.	Any 2006	Paraules clau Aire lliure, oci, pedagogia, menors, aprenentatge.
Títol <i>The special nature of outdoors: Its contribution to the education of children at aged 3-11.</i>		
Direcció Web https://link.springer.com/article/10.1007/BF03400834		
Informació d'interès Importància de l'aprenentatge a l'aire lliure. Objectius i propòsits.		

Autor Generalitat de Catalunya	Any 2009	Paraules clau Serveis socials, llei, participació, administració pública
Títol Decret 202/2009 dels òrgans de participació i de coordinació del Sistema Català de Serveis Socials, Articles 26 i següents		
Direcció Web https://dibaaps.diba.cat/vnis/temp/CIDO_dogc_2009_12_20091224_09350033.pdf		
Informació d'interès Decret 202/2009 de la Generalitat de Catalunya		

Autor Escutia, M.	Any 2009	Paraules clau Hort, escola, infants, aprenentatge, ecologia.
Títol El huerto escolar ecológico		
Direcció Web https://books.google.es/books?vid=ISBN978-84-7827-710-0&redir_esc=y&hl=es		
Informació d'interès Objectius de la realització dels horts en l'escola. Descobriments i aprenentatge.		

Autor Flick, U., & Blanco, C.	Any 2014	Paraules clau Investigació, implementació.	disseny,
Títol El diseño de investigación cualitativa			
Direcció Web https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=b5ojEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT28&dq=Flick,+U.,+%26+Blanco,+C.+(2014).+El+dise%C3%B1o+de+investigaci%C3%B3n+cualitativa&ots=fBDzl6Ctzf&sig=87GObdCB_2dXwd6JNEGRlgZ1_c0#v=onepage&q&f=false			
Informació d'interès Disseny de les investigacions qualitatives. Objectius i metodologia.			

Autor Freire, H.	Any 2011	Paraules clau Natura, infància, salut, beneficis, apropiació de la natura
Títol Educar en verde. Ideas para acercar a niños y niñas a la naturaleza.		
Direcció Web https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=_0n8rwwUEecC&oi=fnd&pg=PA11&dq=%09Freire,+H.+(2011).+Educar+en+verde.+Ideas+para+acercar+a+ni%C3%B1os+y+ni%C3%B1as+a+la+naturaleza&ots=7FrMTlwMdz&sig=qWgBUUrGHIEYj3PD_YX30nZawTM#v=onepage&q=%09Freire%2C%20H.%20(2011).%20Educar%20en%20verde.%20Ideas%20para%20acercar%20a%20ni%C3%B1os%20y%20ni%C3%B1as%20a%20la%20naturaleza&f=false		
Informació d'interès Aquest document mostra idees per apropar als infants a la natura. La natura com a cultura. La natura genera beneficis per la salut.		

Autor Fröbel, F. W.A.	Any 1989	Paraules clau Educació, infants, pedagogia, mètodes
Títol L'educació de l'home i el jardí d'infants.		
Direcció Web Llibre físic		
Informació d'interès Educació. Pedagogia. Filosofia de l'educació i de l'ensenyament		

Autor García C. A.	Any 2013	Paraules clau Formació, mètode, pedagogia, valors humans
Títol La Prevalencia del Pestalozzi en el Siglo XXI. Rev Humanismo y Sociedad		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/Dialnet-LaPrevalenciaDePestalozziEnElEntornoEducativoDeLSi-7083582%20(1).pdf		
Informació d'interès Concepcions pedagògica de Pestalozzi.		

Autor Gareca, M., & Vollarpando, H.	Any 2017	Paraules clau Natura, ambients restauratius, creativitat, percepció ambiental, salut mental, qualitat de vida.
Títol Impacto de las áreas verdes en el proceso de enseñanza aprendizaje.		
Direcció Web http://www.scielo.org.bo/pdf/rcti/v14n15/v14n15_a06.pdf		
Informació d'interès Les àrees ver com a restauradores mentals. La natura promou la creativitat i ajuda al rendiment acadèmic. Mètode d'investigació.		

Autor Giuseppe Carrus, Ylenia Passiatore, Sabine Pirchio & Massimiliano Scopelliti	Any 2015	Paraules clau Interacció social, cura, infància i adolescència, natura, entorns restauratius, funcionament cognitiu.
Títol El contacto con la naturaleza en entornos educativos podría ayudar al funcionamiento cognitivo y promover el comportamiento social positivo / El contacto con la naturaleza en los contextos educativos podría mejorar el funcionamiento cognitivo y fomentar el comportamiento social positivo.		
Direcció Web https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21711976.2015.1026079		
Informació d'interès Efectes positius del contacte amb la natura en contextos educatius. Afavoreix i dona múltiples resultats positius. Reforç recursos cognitius.		

Autor Guichot Reina, V.	Any 1998	Paraules clau Metodologies, pedagogia, educació, natura, medi obert.
Títol De la medicina a la educació: María Montessori (1870-1952) y Ovide Decroly (1871-1932). Dos metodologies educatives al servicio de la infancia		
Direcció Web https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/72004/De%20la%20medicina%20a%20la%20educaci%C3%B3n.pdf?sequence=1		
Informació d'interès Metodologies educatives de Maria Montessori i Ovide Decroly. Metodologies per als joves. Metodologies on la natura té molt de protagonisme.		

Autor Hadjab Boudiaf, H.	Any 2011	Paraules clau Menors, migració, factors, raons.
Títol Entender el fenómeno de los llamados “menores extranjeros no acompañados.		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/Dialnet-EntenderElFenomenoDeLosLlamadosMenoresExtranjerosN-4051656%20(1).pdf		
Informació d'interès Procedència de la immigració. Factors i causes. Fenomen de menors estrangers no acompanyats. Cicle migratori.		

Autor Izaguirre, R. y Rivera, R. (s/f).	Any (s/f).	Paraules clau Revisió bibliogràfica, mètode i investigació
Títol La revisión bibliográfica como paso lógico y método de la investigación científica.		
Direcció Web https://serviciospublicos.files.wordpress.com/2010/04/revis.pdf		
Informació d'interès Com portar a terme una investigació científica. Desenvolupament d'una revisió bibliogràfica. Operadors epistemològics. Procés de l'anàlisi de la informació. Informe escrit.		

Autor Lafuente Castellano, E. M ^a .	Any 2009	Paraules clau Menors no acompanyats, perfil, procés, centres.
Títol Menores inmigrantes no acompañados (MENA).		
Direcció Web http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/77768/forum_2009-_36.pdf?sequence=1		
Informació d'interès Que son els Menas? D'on procedeixen? Quins son els motius de la seva migració? Concepte i tractament.		

Autor BOE	Any 2013	Paraules clau Educació, lleis, títols, requisits.
Títol Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa		
Direcció Web https://www.boe.es/buscar/pdf/2013/BOE-A-2013-12886-consolidado.pdf		
Informació d'interès Llei per a la millora de la qualitat educativa. Modificacions d'altres lleis.		

Autor Parlament de Catalunya	Any 2010	Paraules clau Infant, adolescent, educació, treball, interès.
Títol Llei 14/2010, del 27 de maig, dels Drets i oportunitats en la infància i l'adolescència (article 5).		
Direcció Web https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf		
Informació d'interès Interès superior de l'infant o l'adolescent		

Autor Morán, A. G.	Any 2010	Paraules clau Menors migrats no acompanyats, resiliència, identitat social, joves, desemparament
Títol Evolució del paper de les entitats d'acció social i de l'educador social en l'atenció dels Menors Migrants no Acompanyats.		
Direcció Web https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/208604/277810		
Informació d'interès Fenomen dels menors estrangers no acompanyats. Anàlisi de la realitat social. Inclusió. Acció social. Resposta social i educativa.		

Autor Moreno, O. D.	Any 2012	Paraules clau Investigació, experimental, Montessori, educació, medi obert.
Títol Contexto y aporte de María Montessori a la pedagogía, a la ciencia ya la sociedad de su momento.		
Direcció Web http://soda.ustadistancia.edu.co/enlinea/paginaimagenes/PRESENTACIONESyPONENCIAS/Memorias%20Ponencias/Bogota/Pedagogia%20con%20enfasis/Mesa%201%20septiembre%2020/Oliverio%20moreno.pdf		
Informació d'interès Informació arrel de l'aportació de Montessori a l'educació. Pedagogia científica. Reforma social i política.		

Autor Muñoz S. A.	Any 2009	Paraules clau Infància, medi obert, natura, beneficis, educació, joc.
Títol <i>Children in the outdoors: a literature review.</i>		
Direcció Web https://static1.squarespace.com/static/55b1504ae4b0824dcbc87ee4/t/55b54d72e4b026c1091e5614/1437945202088/Children+in+the+outdoors+literature+review_tcm4-597028.pdf		
Informació d'interès Importància del joc en el medi obert per al bon desenvolupament dels infants. "Negar a los niños la oportunidad de encontrarse con la naturaleza, por pequeños que sean, 'les roba la esencia misma de la vida' (Engwicht, 1992: 6)"		

Autor Narváez, E.	Any 2006	Paraules clau Escola nova, escola activa, educació funcional.
Títol Una mirada a la escuela nueva.		
Direcció Web http://ve.scielo.org/scielo.php?pid=S1316-49102006000400008&script=sci_arttext&tlng=en		
Informació d'interès Article on es parla de del moviment renovador envers l'escola tradicional. Aportacions del moviment. Mètodes i principis. Concepte d'escola nova.		

Autor Novo, M	Any 2006	Paraules clau Medi ambient, sostenibilitat, educació.
Títol El desarrollo sostenible su dimensión ambiental y educativa.		
Direcció Web http://130.206.160.21/rid=1NQMTQMVF-JDC9WG-R9/Desarrollo%20sostenible.pdf		
Informació d'interès Crisis ambiental. Comprender el fenomen. Sostenibilitat. Imaginari social. Utopies. Educació.		

Autor Operti, R.	Any 2008	Paraules clau Inclusió, educació futur, Infància.
Títol Inclusión educativa: el camino del futuro. Un desafío para compartir.		
Direcció Web http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Policy_Dialogue/48th_ICE/General_Presentation-48CIE-4__Spanish_.pdf		
Informació d'interès Educació inclusiva cap a un futur millor. Inclusió envers la societat. De la integració a la inclusió. Polítiques educatives basades en la inclusió.		

Autor Padrosa, A. & Román, D.	Any 2015	Paraules clau Menors, treball, societat, camí, migrats, acompanyament, lleis.
Títol La realitat sociolaboral dels MENA a Catalunya		
Direcció Web http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/43362/6/apedrosapTFG0615mem%C3%B2ria.pdf		
Informació d'interès Realitat sociolaboral dels menors estrangers no acompanyats. Eines per als educadors/es. Acompanyament socioeducatiu i sociolaboral. Dificultats. Procés.		

Autor Parra, C.	Any 2011	Paraules clau Educació inclusiva, educació especial, diversitat.
Títol Educación Inclusiva: Un modelo de diversidad humana.		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/Dialnet-EducacionInclusiva-5386258%20(1).pdf		
Informació d'interès Projecte d'investigació on es tracta la inclusió com un model de diversitat humana. Educació inclusiva com a repte. Pedagogia. Educació integrada i integradora. Evolució del concepte d'integració. Educació inclusiva en la UNESCO.		

Autor Pautassi, J.	Any 1999	Paraules clau Ètica, propostes, medi ambient, naturalesa, responsabilitat.
Títol Ètica ambientalista.		
Direcció Web https://ciencia.lasalle.edu.co/cgi/viewcontent.cgi?article=1644&context=ruls		
Informació d'interès Canvis mediambientals. Planeta i vida. Crisis ecològica. Ecologia i ètica. Camps de reflexió.		

Autor Pérez-Estévez, A.	Any 2006	Paraules clau Nietzsche, subjecte, modernitat, naturalesa.
Títol Sujeto moderno y naturaleza en el último Nietzsche. Utopía y praxis latinoamericana		
Direcció Web http://ve.scielo.org/scielo.php?pid=S1315-52162006000300004&script=sci_arttext		
Informació d'interès Nietzsche i la seva postura entorn als subjectes i a l'educació. Natura i cos. Modernitat. Naturalesa i vida.		

Autor Pestalozzi, J. H.	Any 1987	Paraules clau Educació, infància, antecedents, cartes.
Títol Cartas sobre educación infantil.		
Direcció Web https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/53822141/Cartas_sobre_educacion_infantil_Pestalozzi.pdf?1499738049=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DCartas_sobre_Educacion_Infantil.pdf&Expires=1619601110&Signature=GzznS94o0MHh6nbdSxhv5KbPgbz7Az-N82PMK~TZGQ3SfBsi0kwmmkc6YfCVGT0WriPITMoFWawBoGuDBO3uRxaIEBYvHK2RZDYZ2vU5JuoOLq~Q6vpw8JvMrt6A4u5QYAzdCFRxMo70dP6Xe1qwY5ARK5hsnW8bpPsn90hW~igxQgdUIA OSSIXlurxxuV081UeWoiMxeTQyFErPSNcgvT0M0OVNTJVV4liWUPmkhFr5DJHDSXR-Ec59y~SyShtqsVAOq3l1TvTQ0EN66KY0ilXawg1iFzdcoGn6QzTTgw3m80MiG28NVGsAOxjKwBfSVSEdwD7vM6xGBd2f29sKQ__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA		
Informació d'interès Cartes i vivències sobre l'educació infantil de Pestalozzi.		

Autor Piaget J.	Any 1968	Paraules clau Coneixement, desenvolupament, adolescència, infància,
Títol Educación e instrucción.		
Direcció Web https://studylib.es/doc/5640266/piaget--jean--1968-.-educaci%C3%B3n-e-instrucci%C3%B3n.-buenos-aire...		
Informació d'interès La natura dels coneixements. Psicologia del infant i dels adolescent.		

Autor Quintana Cabanas, J.M.	Any 2010	Paraules clau Natura, educació, conceptes, humanitat, medi obert.
Títol El concepto de naturaleza y de estado de naturaleza en Pestalozzi		
Direcció Web https://revistadepedagogia.org/wp-content/uploads/2007/06/El_concepto_de_naturaleza-1.pdf		
Informació d'interès Pestalozzi considera la natura com el motor i la norma de les coses. Rousseau. Concepte de natura. Natura i humanitat. La natura humana. La natura com a paradigma de l'educació. L'estat de la natura.		

Autor Quintana Cabanas, J.M.	Any 2010	Paraules clau Natura, estat natural, igualtat, societat, educació.
Títol El concepte de naturalesa i d'estat de naturalesa en Rousseau		
Direcció Web https://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/245018/328174		
Informació d'interès Concepte de natura segons Rousseau. Naturalesa i estat de la naturalesa. Concepte. Idea de la naturalesa. Estat social. Civilització.		

Autor Quiroga, V., Alonso, A. i Armengol C.	Any 2005	Paraules clau Menors no acompanyats, migració, estigma social, carrer, gràfica.
Títol Rutas de pequeños sueños.		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/Dialnet-MenoresMigrantesNoAcompanados-3051369%20(1).pdf		
Informació d'interès Evolució dels menors no acompanyats. Canvis. Menors invisibles. Recomanacions. Estigma social.		

Autor Rousseau JJ.	Any 1976	Paraules clau Història del opensament, teoria de l'Estat, educació, mètodes.
Títol Discurso sobre a origem e os fundamentos da desigualdade entre os homens.		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/Natureza_razao_e_sociedade_no_Discurso_sobre_a_ori.pdf		
Informació d'interès Reflexions de Rousseau envers les desigualtats humanes. Equilibri. Aspecte físic, metafísic i moral.		

Autor Rousseau JJ.	Any 1992	Paraules clau Naturalesa, humanitat, transformació.	educació, implantació,
Títol Emílio, ou da educação.			
Direcció Web https://marcosfabionuva.files.wordpress.com/2011/08/emc3adlio-ou-da-educac3a7c3a3o.pdf			
Informació d'interès Pensament de Rousseau, reflexions i observacions. Que fer amb l'educació. Transformació. Educació i naturalesa. Home i natura. Ordre social. Condició humana. Mètodes.			

Autor Rousseau, JJ.	Any 2004	Paraules clau Desigualtats, societat, humanitat, inclusió.	educació,
Títol Sobre el origen de la desigualdad de los hombre.			
Direcció Web Llibre físic.			
Informació d'interès Formes d'organització polítiques. Drets humans. Contracte social. Desigualtats. Condició humana. Integració.			

Autor Sanjuán, L.	Any 2019	Paraules clau Anàlisi documental, implementació, fonts, lectures, dades.
Títol El grup de discussió, la investigació documental i altres tècniques qualitatives d'investigació.		
Direcció Web Metodologia.pdf		
Informació d'interès Tècniques qualitatives d'investigació. Anàlisi documental.		

Autor Stainback, S. B.	Any 2001	Paraules clau Educació, inclusió, igualtat, segregació.
Títol L'educació inclusiva: definició, context i motius.		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/102022-Text%20de%20l'article-163651-1-10-20081106%20(1).pdf		
Informació d'interès Context i motius de l'educació inclusiva. Importància de treballar la inclusió.		

Autor Suárez, L.	Any 2006	Paraules clau Migració, adolescents, cultura, classes socials, tipologia de joves.
Títol Niños entre fronteras: Migración de menores no acompañados en el Mediterráneo Occidental.		
Direcció Web http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=66000204		
Informació d'interès Context migratori i normatiu dels MENA. Perspectiva sociològica. Classificació. Nova migració.		

Autor Taylor, A., Kuo, F. E., y Sullivan, W.C.	Any 2001	Paraules clau Natura, beneficis, concentració, joves, aire lliure, socialització.
Títol Coping with ADD: The surprising connection to green play settings.		
Direcció Web https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/00139160121972864		
Informació d'interès La naturalesa com eina transformadora. Atenció dels alumnes. Entorns verds productius. Els beneficis del contacte amb la natura.		

Autor UNESCO	Any 2018	Paraules clau Migració, educació, desenvolupament, oportunitats.
Títol Informe de Seguimiento de la Educación en el Mundo 2019. Migración, desplazamiento y educación: construyendo puentes, no muros.		
Direcció Web https://es.unesco.org/gem-report/node/1878		
Informació d'interès Informe sobre els tipus de migracions i les tendències en l'àmbit de l'educació. Oportunitats educatives. Polítiques i programes d'inclusió. Països d'acollida.		

Autor Valles, M. S.	Any 1997	Paraules clau Perspectives, tècniques qualitatives, pràctica.
Títol Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional.		
Direcció Web https://eva.fic.udelar.edu.uy/pluginfile.php/25827/mod_resource/content/1/Valles%2C%20Miguel%20%281999%29%20Tecnicas_Cualitativas_De_Investigacion_Social.pdf		
Informació d'interès Descripció de les tècniques qualitatives, avantatges i limitacions.		

Autor Wells, N.M.	Any 2000	Paraules clau Natura, valors, infància, adolescència, benestar, transmissió.
Títol At home with nature: The effects of nearby nature on children's cognitive functioning.		
Direcció Web https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/00139160021972793		
Informació d'interès Entorns naturals com a transmissors de benestar. Natura i desenvolupament cognitiu dels infants.		

Autor Wells, N.M., y Evans, G.	Any 2003	Paraules clau Natura, benestar psicològic, infància, beneficis, zones verdes, medi obert.
Títol Nearby nature. A buffer of life stress among rural children.		
Direcció Web https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0013916503035003001		
Informació d'interès Entorns rurals i estrès. Natura i infància. Vegetació per la salut. Proximitat amb la natura.		

Autor WWF	Any 2012	Paraules clau Planeta, natura, planeta viu, destrucció, vida.
Títol <i>Informe Planeta Vivo 2012. Biodiversidad, biocapacidad y propuestas de futuro.</i>		
Direcció Web file:///C:/Users/srmon/Downloads/informe_planeta_vivo_2012_1%20(2).pdf		
Informació d'interès Estat dels planeta. Preocupació actual. Natura i futur. Planeta viu. Propostes. Biodiversitat. Ecologia. Urbanització, població i naturalesa.		

Autor Zayas, J.M.	Any 2010	Paraules clau Investigació, metodologia, fases, procediments.
Títol El rombo de las investigaciones de las ciencias sociales.		
Direcció Web https://www.eumed.net/libros-gratis/2010e/822/index.htm		
Informació d'interès Premisses d'una investigació. Posicions qualitatives i quantitatives. Metodologia de les investigacions.		